

26 juni 1916

Memoranda (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 1 juni.

Een jong Belgisch etnograaf, secretaris van het Solvay-instituut te Brussel, de heer Fernand van Langenhove, moet in Zwitserland een boek hebben uitgegeven over het ontstaan van oorlogslegenden. Het boek is niet tot hier doorgedrongen: wij zullen het waarschijnlijk eerst na de oorlog te lezen krijgen. Met des te meer gretigheid zien wij het tegemoet: wij Belgen houden van legenden en vertelsels, misschien juist omdat wij, als alle weinig culturele volkeren, zulke prachtige uitvinders en omwerkers van dergelijke volksliteratuur zijn. Wij hebben in ons land uitmuntende folkloristen. Voor Vlaanderen alleen kan ik noemen een Alfons de Cock, een Isidoor Teirlinck, een Pol de Mont. Geen enkele trouwens onder ons die aan verzamelen van verhaaltjes en liedjes niet meegedaan heeft. Dat bijeenbrengen van bouwstoffen tot de kennis der Vlaamse traditie is één der belangrijkste zijden, en misschien de vruchtbaarste, der Vlaamse Beweging geweest.

Na de oorlog zullen de verzamelaars, de "zanters" gelijk Guido Gezelle ze noemde, over de bezetting de handen vol werk hebben. Vele der legenden zullen een historisch-aneccdotische ondergrond hebben. Het kan echter niet anders of ook het fantastische heeft er zijn deel in. En meer nog misschien het familiair-godsdiensstige. Ons volk is vroom, maar op vertrouwelijke en gemeenzame wijze: daarvan getuigen de meesterstukken van onze primitieve schilders, waarop Jezuken melkpap eet en van de donateur een mooie appel krijgt. Onze volksliederen zijn vol dergelijke naïeve vrijheid, en in vele landen zou de kameraadschap, waar het allerheiligste bij ons mee behandeld wordt, voor erger dan vrijpostigheid doorgaan. - De

oorlog, en wat hij scheidt aan legenden, blijft hierin niet achter. Daar heb ik heden een voorbeeldje van gehoord, dat sommige lieden misschien oneerbiedig zullen vinden. Mij heeft het zo diep door de echtheid van toon, door de zuiverheid van traditie verrast, dat ik het u, als een bijdrage tot de volksliteratuur van de oorlog, onvervalst mede wil delen. Luister dan.

“De Paus van Rome begon zekere dag te vinden, dat de oorlog nu al lang genoeg geduurd had. Wat deed hij? Hij ging naar de Hemel, en wendde zich tot God de Zoon. – “God de Zoon,” zegde hij, “ik vind dat het nu maar moest gedaan zijn in België: de mensen vallen er als vliegen, en het brengt toch geen aarde aan de dijk. Zou u gij niet eens naar de wereld terugkeren, om daar een beetje orde in te brengen?”

- “Ge hebt mij zeker niet goed gezien?” antwoordde Jezus Christus. “Ik heb al eens drieëndertig jaar op aarde doorgebracht, met het gevolg dat de mensen mij hebben gekruisigd. Ik heb geen lust te herbeginnen: wend u tot de Heilige Geest: hij is de jongste!”

De paus bij de Heilige Geest: “Heilige Geest,” zegde hij, “vindt ge niet dat het nu al lang genoeg oorlog is in België? Ik heb al geprobeerd om ze te doen ophouden, maar het is al boter aan de galg. Zou u niet eens naar beneden komen en een handje toesteken?”

- “Wablief?” antwoordde de derde persoon, “ik denk er niet aan! Ge weet dat ik geen andere gedaante aannemen kan dan die van een duif. Maar de duiven mogen niet uitvliegen in België of de Duitsers schieten er op! Ik dank er voor! Spreek er eens over met God de Vader: hij is de oudste, hij!”

De paus bij God de Vader. – “Ja, Benedictus” zegde deze, “ge hebt gij geen ongelijk. Wacht een beetje: ik ga mee!”

En God de Vader gaat bij Sint Pieter: “Petrus jongen,” zegt hij, “leen mij uw mantel.”

- “Om wat te doen?” vraagt Petrus achterdochtig.

- “Om er mee naar België te gaan,” zegt God de Vader.

- “Neen-neen!” roept Petrus uit, “mijn mantel krijgt ge niet: de Duitsers zouden hem in België opeisen! Wilt ge daar naar toe, het is uw zaak. Maar mijn mantel krijgt gij niet mee!”

Bij dit antwoord dacht God een tijdje na, en hij vond dat Petrus geen ongelijk had. En hij dacht nog verder na, en zegde bij zichzelf dat hij misschien beter zou doen, niet naar de aarde te gaan: de keizer moest eens komen in zijn afwezigheid, en zijn Heilige Troon bezetten! ... En God zegde tot Benedictus: “Benedictus, ik ga niet mee, jongen: 't is te gevaarlijk!”

En zo komt het dat geen enkele der drie personen in het lot der arme Belgen wil tussenbeide komen, en daarom duurt de oorlog nog altijd voort ...

- Aldus vertellen, in de lange avonden, de Vlaamse boeren. Waarna ze, met diepe vroomheid, een paternoster bidden voor de vrede ...

3 juni.

Ik heb vandaag een pijnlijke, tevens diep-aandoenlijke plechtigheid bijgewoond: de huwelijksinzegening van een verminkte soldaat. Zulke huwelijken zijn in de laatste tijd geen zeldzaamheid: de jongens, ongeschikt voor verdere dienst, en die daardoor weer de vaderlandse grond mogen betreden, vinden de trouwe meisjes terug die zich door een arm of een been minder niet laten afschrikken. Beter: de geleden verminking wordt wel eens aanleiding tot het

aanknopen van tedere betrekkingen en de wettelijke bezegeling ervan; onze dochters geven er blijk van, dat sentimentaliteit nog geenszins de wereld uit is, wat men ook mocht menen; en zijn het de dochters niet, dan zijn het de moeders die zich, met al de invloed waar ze over beschikken, een verminderde maar roemvolle schoonzoon aanschaffen; want zo niet meer van onze, dan is sentimentaliteit in elk geval een kenmerk van hun tijd.

- In hoeverre zulke huwelijken aan te moedigen zijn, moge hier buiten beschouwing blijven. De meeste mensen zien hier alleen het romaneske van, ik beken er ter wettiging niets anders in te vinden. Een geluk dat op een beloning gelijkt enerzijds, een opoffering anderdeels die ook iets als vaderlandsliefde wil zijn: of zij in zich de macht der bestendiging hebben die, in het huwelijksleven, het abnormale van een dergelijke echt kan doen vergeten: ik weet het niet. En wil er ook niet verder over redeneren, - waar ik ieder op aarde, vooral in deze tijd, gaarne de illusie gun die hem een ogenblik gelukkig kan maken. Opperde ik mogelijke bezwaren, dan alleen om te komen tot vermelding van het feit, dat een werk zich speciaal bezighoudt met verminkte verloofden, en hun huwelijk bespoedigt en mogelijk maakt door het schenken van meubelen, linnen, wat weet ik al. Dit "Aide au Mariage" is een nieuwe afdeling van het comité "Aide et apprentissage aux Invalides de la Guerre": nieuw voedsel voor de weldadigheidskoorts die de Brusselse burgerij heeft aangegrepen, die wel eens iets anders is dan een ijdelheidsverschijnsel, maar waar de schone zijde niet minder alle waardering van verdient. - Of die "Aide au Mariage" het, met het oog op de toekomst van het ras of zelfs maar het geluk, het gezonde en stevige geluk der echtelingen, niet mis heeft, laat ik dus buiten bespreking: ik heb gezien hoe de dames het er van ganser harte op aanleggen om de jonggehuiden dan toch één dag vreugde te bezorgen, en verder dan toch deze verzekering: een vriendelijk en

gezellig thuis. Het was ontroerend te zien hoe ijvervol zij in de kerk hun best deden om het feestelijke van de dag te verhogen. En zij slaagden er dan ook wel in.

Anders was het huwelijk, zoals ik zei, wel enigszins pijnlijk, hoe ontroerend ook. Bij vaderlandse orgelmuziek die stoet, geopend door vier invaliden die lastig liepen; waarna onbeholpen witte maagdekens met bloemen; en daarna het bleke, zorgelijk-schijnende bruidje en de opgetogen, maar op zijn stok zwaar-leunende bruidegom en de herige getuigen: er was de tragiek in, die de romantici zochten in het abnormale, het wanstaltige. - Misschien ben ik de enige die het aldus heeft gevoeld? Ik hoop het van harte, want ik word niet gaarne een vroegdeverstoorder. Moge dit huwelijk dan ook gezegend wezen! Maar ik zal naar geen trouw van verminkten meer gaan kijken ...

27 juni 1916

Havre, 26 juni. De Belgische minister van justitie heeft een comité van juristen en ambtenaren benoemd om maatregelen te beramen tegen Belgen, die de belangen van het vaderland hebben verraden en tegen schrijvers, die tegen de Belgische zaak hebben geschreven.

Uit het Belgische Staatsblad.

Het Belgische Staatsblad bevat het volgende koninklijk besluit betreffende de bevoegdheid van de Belgische krijgsraden te vele:

Art. één. De krijgsraden te velde nemen kennis, zonder beperking van territoriale bevoegdheid, van al de door de militaire rechtsmacht te vonnissen inbreuken die hen worden aangeklaagd.

Art. 2. Wanneer verscheidene krijgsraden aanhangig zijn gemaakt van de kennisgeving van dezelfde inbreuk of van samenhangende

inbreuken, wordt hun wederzijdse bevoegdheid ingedeeld door het krijgsgerechtshof.

Dit besluit is genomen nadat de Belgische minister van justitie het volgende verslag aan koning Albert had uitgebracht:

In onze huidige wetgeving hebben de krijgsraden te velde geen territoriale bevoegdheid. Hun rechtsmacht wordt uitgeoefend over al de troepen en diensten behorende tot de eenheden bij dewelke deze krijgsraden zijn toegevoegd.

Door de instelling van krijgsraden te velde, die hun rechtsmacht uitoefenen over troepen, welke deel uitmaken van de achterdiensten van het leger en ver afgelegen zijn van de eenheid waarvan ze afhangen, door de toekenning aan de militaire rechtsmacht van het kennismaken van inbreuken, begaan buiten het gebied van het koninkrijk, door de uitbreiding van zijn bevoegdheid op inbreuken, begaan door personen, die niet tot het leger behoren, is de tussenkomst van de wetgever onontbeerlijk geworden. Het is nodig, dat een nauwkeurige regeling toelaat ontegensprekelijk de bevoegdheid van de verschillende krijgsraden vast te stellen, zodanig, dat de inbreuk gebracht wordt voor de rechtbank, die beter geschikt is om ze te vonnissen, hetzij omdat zij het dichtst bij de plaats gelegen is, waar het vergriep zich voordeed of waar de dader gevonden werd, hetzij omdat zij tot de eenheid behoort van dewelke de betichte afhangt.

Het bepalen van een regeling aangaande territoriale bevoegdheid naast de regeling der persoonlijke bevoegdheid van de huidige wetgeving, komt ons onvereenigbaar voor met de inrichting der krijgsraden te velde, bestemd om, volgens de krijgsv verrichtingen, van plaats te veranderen. De eenvoudigste en meest met de geest der wetgeving overeenkomende oplossing bestaat in het toekennen aan

de krijgsraden van een algemene bevoegdheid ten opzichte van al de door de krijgsraden te vonnissen inbreuken, die bij hen werden aangeklaagd. Aan de auditeur-generaal zal het toekomen om aan zijn auditeurs de nodige onderrichtingen te geven en hun respectievelijke werkzaamheden te bepalen, zich daarbij steunend op de noodwendigheden der beteugeling op de rechtmatige belangen der betrokkenen en op de wijzigingen, die door de bewegingen der troepen nodig zouden worden gemaakt.

Wanneer twee of meer krijgsraden aanhangig zouden gemaakt zijn van dezelfde inbreuk of van samenhangende inbreuken, zal hun wederzijdse bevoegdheid ingedeeld worden door het krijgsgerechtshof.

Men meldt ons:

Een brief uit Havre deelt het nieuws mede, dat de Belgische minister van kunsten en wetenschappen een archieffonds over de huidige oorlog laat aanleggen ten voordele van de Koninklijke Bibliotheek te Brussel. Voorlopig is de zetel daarvan gevestigd te Londen. Door aankopen en giften hoopt men zich exemplaren te kunnen aanschaffen van alle enigszins belangrijke geschriften over de oorlog, waarvan er reeds talrijke moeilijk te vinden zijn. Het ligt in de bedoeling om genoegzaam materiaal bijeen te brengen opdat, naast de Koninklijke Bibliotheek te Brussel, ook andere voorname bibliotheken van België een voldoende toevoer van de geschiedkundige oorlogsliteratuur zouden ontvangen. Deze nieuwe maatregel van het Belgische gouvernement in ballingschap kan gelden als een bewijs te meer van de levenskracht van de Belgische staat, ondanks de wederwaardigheden, waarin hij op het ogenblik verkeert.

Meteen vernemen wij, dat de dienst der tijdschriften, die bij de Rijksbibliotheek te Brussel zeer uitgebreid was, veel geleden heeft gedurende de oorlog. In gewone tijd lagen 2350 tijdschriften ter lezing in de grote benedenzaal. Nu komen 1005 publicaties niet toe, wat op het ogenblik een groot verlies is voor de studerende en later een zware hindernis zal zijn voor de bibliografische dienst.

28 juni 1916

Memoranda (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 6 juni.

Meer en meer, duidelijker en duidelijker, blijkt ons de hond de beste vriend van de mens te zijn. En om niemand te kort te doen: de kat de beste vriendin van dezelfde ...

Geen maand geleden gaf de politie mij gelegenheid het vermoeden uit te spreken dat hondenvlees reeds op onze tafel had geprikt, zij het dan ook onder zorgvuldig verduikende worstgedaante. Nu staat ontegensprekelijk vast, dat voor een aantal van onze medeburgers dit vermoeden een treurige waarheid is, des te minder dubbelzinnig dat de hond geen vermomming, op z'n hoogst nog een pseudoniem aanneemt: hij doet zich voor zoals hij is, al geeft hij om zijn bezoek te melden een vals visitekaartje af ...

Ge moet weten dat sedert ettelijke dagen sommige stadswijken worden afgelopen door plattelanders met grote, zorgvuldig toegedekte manden.

Hun verschijning bezit voor de Brusselse huisvrouw, vooral deze van de voorsteden, niets buitengewoons, vooral niet op sommige tijdstippen van het jaar: einde van de zomer tot begin van het prille voorjaar. Die boeren zijn anders niet dan de bemiddelaars tussen de

wildstropers en de koopgrage burgerij, die in gewone tijd het onwettelijke der herkomst en van de verkoop, deels uit natuurlijk verzet tegen het gezag, deels eenvoudig vanwege de zeldzaamheid der waar en de matige prijs ervan, gaarne over het hoofd zien. Die bemiddelaars nu hebben weer, hoe dan ook buiten seizoen, hun verschijning gedaan: onder het geruite doek der korven boden zij met omzichtigheid, maar verlokkelijke extase in de ogen en verleidelijk water in de mond, niets minder aan dan heerlijke hazen, en de billen der tedere reeën. Aldus gaven zij voor, althans. En zij vonden zowaar slachtoffers.

Want die bemiddelaars waren anders niet dan bedriegers. Of op zijn hoogst heldenmakers, ik bedoel: de aanleiding tot de martelie der verplichte wanvoeding tegen fenomenale prijzen. De reebok die zij verkochten bleek bij deskundig onderzoek niets dan hond te zijn; terwijl de haas eenvoudig de gediensstige kat was.

Dit laatste is geen nieuwigheid: er moet zelfs in Brussel een kring bestaan, die geen ander doel nastreeft dan op vastgestelde data zich aan goothazen, zoals de katten heten in de taal van de leden van die kring, te goed te doen. De hond is echter in deze als voedingsmiddel een nieuwigheid: ik ken er alleen het dusdanig gebruik van, en dan ook onder de benaming van chevreuil, in een novelle van Hugo van Walden. Hebben de Brabantse boeren, die zich op de smokkelhandel in wild toeleggen, onder de bezetting Hugo van Walden gelezen? Het ware voor de Vlaamse letteren een schone overwinning! Die echter de ongewilde opofferingsgeest der beste vrienden van de mens nog niet komt wettigen, meen ik ...

8 juni.

Wij vieren vandaag Medardus, de heilige die, naar Belgisch-Franse overlevering, zes weken lang hemelwater meebrengt, als het op zijn feestdag regent.

Stelt u gerust: het regent altijd op Sint-Medardus. En dus ook dit jaar. Het ergste is echter, dat het nu al een kleine drie weken regent, en bijna zonder ophouden. Waar Medardus verder zijn reputatie als regenheilige gaarne verdient, wordt dat meer dan twee maand aanhoudende regen, en de hemel schijnt er niet op gesteld te zijn deze pronostiek tegen te spreken. Met het gevolg dat ik vanochtend een interview heb afgenomen van mijn melkboerin.

Helaas, ik schrijf het u over met niet veel minder dan de dood in het hart! De oogst beloofde dit jaar goed te zijn: de oogst die nooit voor ons van zoveel betekenis is geweest, nu wij zo goed als zeker konden rekenen op uitsluitend eigen gebruik ervan. Welnu: nog niet geheel uitgebloesemd, ligt de oogst ter aarde neergesmaakt, en, moest de regen aanhouden, dan zal hij op voet verrotten. De vruchtbomen stonden, een goede maand geleden, in prachtige, in veelbelovende bloei. Een paar dagen geleden werden ze zwaar getroffen tijdens een verschrikkelijk onweer dat al de dakruiten van Brussel stuk sloeg en tweederden der kelders onder water stelde. Een kwartier lang vielen hagelstenen zo groot als duiveneieren, zoals men ze in geen jaren gehad had; en ge weet hoe weinig dit de ooftteelt bevorderlijk is!

De aardappeloogst deed zich enkele tijd geleden niet kwaad voor; maar het zou geen wonder zijn indien er nu de plaag in kwam, vooral als het slechte weer voortgaat, zoals Medardus schijnt te willen waarborgen.

Ge ziet hoe we er weer eens voor staan. De stedelingen denken daar nu niet zo heel erg aan: alleen de buitenlieden lopen met een lang

gezicht. Maar het zou mij geenszins verwonderen dat de mensen uit de stad het hun over enkele maanden ontlenen gingen ...

Memoranda (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 10 juni

Wie niet kijkt naar de kwaliteit van het vermaak; wie zich niet al te zeer een verleden herinnert waar twee wereldtentoonstellingen de een op de andere ons aan het reusachtige en monsterachtige tot beuheid toe hadden gewend, kan in Brussel nu en dan wel, zonder heel ver hoeven te zoeken, iets vinden dat zijn belangstelling gaande houdt en de noodzakelijkheid van een eerlijke verstrooiing bevredigt. Trouwens, het dient erkend, het Duitse bestuur zorgt daar zelf voor: ik kan het zeggen zonder bitterheid en zonder ironie, zonder de minste bijgedachte aan afschuwelijks of eenvoudig sarrends. Ik zegde u immers dat ik alleen eenvoudige, gezonde, burgerlijke, provinciale vermaken op het oog heb, en ... ik bewijs het.

Ik vertelde u dezer dagen wat al veranderingen onze heerlijke, achttiende-eeuwse Stadswarande sedert de bezetting en vanwege de Duitse overheid heeft ondergaan: de sierlijke naakte Venussen snuiven er de symbolische rozengeur niet langer op: in hun hoge nabijheid heeft men de benzinebergplaats opgetimmerd, waar dorstige auto's zich komen laven; Apollo presideert er thans andere klankharmonieën dan deze van de Wauxhall, lust der avondlijk sentimentele Beulemans-bakvisjes: hij hoort nog alleen de manhaftige, ook wel soms weemoedige zangen van de landstormers uit het Soldatenheim; de baardige veldgoden, gevangen binnen hun vierkante schacht, waar onderaan hun tenen uitsteken, waken, in plaats van over denkbeeldige landeigendommen, over de stallen van Duitse paarden. Voor de paarden heeft men als manege gekozen het liefelijk plekje, hun voorbehouden, waar zij plachten de heerlijke

Brusselse baby's te zien spelen. Voor die paarden ook, die nooit dit park mochten betreden toen de Brusselaars er nog meester waren, liet men er dit jaar het gras tot hooi groeien, kwelling der mensen die aan dito koorts lijden, en ik heb u medegedeeld hoe men er onlangs dat hooi aan het maaien was. - En nu biedt de Warande ons weer een nieuwe verrassing, en weer een van dierlijke aard.

Aan dieren was in gewone tijd het park arm. Zelfs de eenden, kwakend sieraad der vijvers, waren eruit gebannen. Alleen het kleine gevogelte, dat men niet verdrijven kan, had er toegang, alsmede een koppel kirrende bosduiven en, in de vroege ochtend en bij dalende zomeravonden, de huppelend familiale merels en hun gemoedelijke zang vol vragen en verhalen. Thans hebben wij er paarden. Maar wij hebben er ook nog ganzen bij gekregen. - Ik meldde u dat de Brusselse burgerij zich met hartstocht is gaan toeleggen op intensieve hoenderteelt. De Duitsers denken blijkbaar als de Brusselaars: bewijs van de aanstekelijkheid van de Brusselse geest. Waarbij de overweging is gekomen, dat een kerstmisgans ettelijke maanden vergt om op datum naar behoren groot en vet te zijn. Die ganzen nu, die ons watertandend aan de geneugten van de winter doen denken (ik stel mij hier natuurlijk op Duits standpunt), hebben in het Park een veilig onderkomen gevonden, en een heerlijk wandeloord. De ene na de andere, als Indianen op het oorlogspad, maar lang niet zo omzichtig; opgeblazen deftig als parvenu's uit de winkelstand, stappen zij op hun poten, die gele handschoenen dragen; de herpel vooraan met zijn kop- en zijn staartkuifje, die nu en dan zijn hals strekt en de hoorn steekt als een nachtelijke brandweerman uit de oude tijd; achter hem aan, nederig en verwaand tegelijk, zijn harem, waarvan elk lid te zelfvoldaan is om jaloersheid te laten merken; de baby's eindelijk, de jongstgekomenen, nog in hun grijze jongenskleren, potsierlijk waggelend als meisjes met te dikke kuitjes, die ongemanierd

hongerend doen en aan de overoude Gaiophagen van Herodotos herinneren door hun weinig kieskeurige vraatzucht. Aldus tel ik elf dieren: voldoende kerstspijziging voor heel het Soldatenheim. En dat ik ze u zo nauwkeurig beschreef is, omdat men in de stad niet zo dikwijls gelegenheid heeft ganzen te zien, tenzij overdrachtelijke ganzen ...

- "Met dat al wil dit nog niet zeggen dat de Duitsers hopen, tegen kerstmis uit Brussel weg te zijn," meent naast mij een oud heertje, dat zucht.

- "Had u het dan wel gehoopt?," vraag ik hem glimlachend.

Het oude heertje ziet mij achterdochtig aan en vervolgt zijn weg. Want de vrees voor spionnen is onder de Brusselaars even groot als onder de Duitsers. Zij het ook voor tegenovergestelde redenen ...

12 juni.

Het Russisch offensief heeft weer de belangstelling de nodige prik gegeven, om haar op te doen springen en levendiger te doen uitzien: het blijkt onmogelijk, in een bezette stad, ook al is die stad een grote stad die afleiding biedt, en misschien wel juist ten gevolge van die afleiding; - het blijkt onmogelijk iedereen haast twee jaar lang, dag aan dag en zonder onderbreking, aan de oorlog te interesseren. Wel zijn er, onder de intellectuelen vooral, mensen die zich tot oorlogsspecialisten ontpopt en gevormd hebben, en de gebeurtenissen dan ook met een koude, een wetenschappelijke hartstocht volgen: nooit telde Brussel zo'n aantal bekwame geografen, en, bij gebrek aan andere, kenden wij nooit zulke intensieve geheugensoefening. Maar er zijn ook heel wat mensen, die zonder twijfel de meerderheid uitmaken, dewelke er van hebben afgezien, nog een dagblad in de hand te nemen, of het althans niet

meer doen dan met een gevoel van geblaseerdheid; het belet hen natuurlijk niet, u telkens als eerste vraag te stellen: “Wat nieuws?”, en met een schouderchokkend “il parait” vol bijbedoelingen en insinuaties, de dolzinnigste valse berichtjes te verspreiden. Het dient echter gezegd: juist de valse berichtjes hebben bij de meesten hun succes verloren; bij sommigen is scepticisme zelfs een pose geworden; de levensvoorwaarden hebben ons trouwens gedwongen tot een egoïsme, dat wel te verstaan de weldadigheid niet uitsluit, gekeerd als het vooral is tegen al wat ons niet rechtstreeks aangaat. Wij kunnen dan ook de officiële mededelingen lezen, waar ze ook mogen vandaan komen, zonder te moeten vrezen voor hartaderbreuk: wij kennen geen ontsteltenis meer, zelfs als de centrale berichten de juichtoon aanslaan, - wat zij trouwens niet zo dikwijls meer doen als in de aanvang. Zonder te berusten, hebben wij de noodzakelijkheid ingezien der rust. Wij verkiezen, kalm te blijven; gelijk wij willen, dat men ons niet bedriegt.

Daar zijn echter gebeurtenissen ... - Ik zal, wel te verstaan, in geen beschouwingen verdwalen over wat thans aan het Oostfront gebeurt. Ik zal zelfs niet uitweiden over de gevoelens die deze gebeurtenissen in Brussel hebben gewekt; ik enregistreer alleen het feit: weer opleven van een nijvere belangstelling, van een blijde koorts. Met als gewone weerslag: schaarste en duurte der Hollandse bladen.

Want dat is een automatisch en onontkoombaar verschijnsel: zodra er belangrijk nieuws is, is men zo goed als zeker zijn krant van de gewone besteller, aan de gewone prijs, niet thuis te krijgen; - tenzij men, natuurlijk, geabonneerd is; en aangenomen, verder, dat het nummer mag worden verkocht ...

In deze tijd van nieuwe industrieën levert deze van het kranten achterhouden bijzondere profijten op. - De lezers zien natuurlijk met

ongeduld het uur tegemoet, waarop de krant aankomt. Dit weet de verkoper zo goed ... dat hij op het gestelde uur onzichtbaar blijft. Het doet de nieuwsgierigheid, het doet de onrust rijzen. De verkoper wacht maar, glimlachend, in zijn schuilplaats. - Intussen is het nieuws van bij een of andere abonnee uitgelekt: goed of slecht, verheugend of te neer drukkend, doet het te meer en te heviger naar het Hollandse proza, het enige dat geheel betrouwbaar is, verlangen, begeren, hunkeren. En - de verkoper wacht maar ...

Eindelijk is het zoete avonduur aangebroken, dat de boulevard, de van verlangen gloeiende boulevard vol loopt. Nu verschijnt deze koning: de krantenman. Men dringt om hem heen: hij doet bedaad, heeft geen oren voor wie te ongeduldig zijn, stopt een pijpje terwijl men om hem heen giert en trippelt. Als hij tot de verkoop overgaat - eindelijk stemt hij daar in toe! -, wordt hij meer en meer de man die de omstandigheden beheerst: de krant kan natuurlijk geen twintig centiemen meer kosten! Hij heeft er trouwens slechts enkele nummers van. Ditmaal zal het dan ook vijftig centiemen zijn: geen halve cent minder! ... En men betaalt natuurlijk, blij de zalige krant te bezitten ... - Later op de avond wordt het erger en erger: men brengt het blad niet aan dan in kleine pakjes: telkens wordt het aldus het laatste exemplaar, dat natuurlijk ten minste een frank, en meer waard is.

En aldus bewijzen de verkopers een zeer juist begrip van zaken doen te bezitten, - van zaken doen zoals men het onder de oorlog, van hoog tot laag, zo niet algemeen, begrijpt. Dat de krant tegen geen hogere prijs dan de vastgestelde verkocht mag worden? - Maar als de mensen het er voor geven willen?! ... En zo vergaat het met de dagbladen als met de suiker en de aardappelen.

Intussen is het aan de verkopers van de Nieuwe Rotterdamsche Courant dat het Russisch offensief het meest opbrengt. Te Brussel althans; en voorlopig ...

29 juni 1916

Memoranda (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 15 Juni.

- "Six forts chevaux tiraient un coche" ...

Maar het zijn er geen zes: het zijn er achtentwintig; achtentwintig van de sterkste, de schoonste paarden die men in België zien kan; bonkige, schonkige ruinen met rode huid die dampst en blonde staart die zich recht onder de inspanning; schoftige dieren die nors de nek krommen en de dijspielen spannen, waar de aangetrokken mond van kwijlt en wiens hoeven klaveren over de straatkeien: zo trekken zij traag vooruit onder het aanhoudend vermaan der ijverig oplettende voerlui die flink stappen naast hun prachtige dieren, kletsend met een hoge zweep waar de lucht blij van zingt, rukkend aan de teugels die spannen, omzichtig en fors waar ze mannen dit reuzengespan van achtentwintig natiepaarden, geschaard vier aan vier, zeven rijen na mekaar, over heel de breedte haast van de straat.

- "Le coche": het is zowaar geen plezierrijtuigje, en zelfs geen lome goederenwagen: zes ijzeren wielen, laag en breed, die blinken, weerszijds van stalen balken en gebinten, die de keien lichten uit de straatweg, kuilen graven en de wanden der huizen doen daveren; en op zulk voertuig een reusachtige stoomketel, ook al veldgrijs, honderden dikkoppige bouten in rechte lijnen over de logge ijzeren romp van meters hoog, vol luiken en mangaten, met pijpen die er uit rijken of die men er in verdwijnen ziet: een wonder toestel van bovenmenselijke afmetingen waar men de bestemming en het nut

niet van raden kan, dat allerlei gissingen, dat schatten van wijsheid ontlokt aan de meelopende menigte, moeilijk opzij gehouden door drukke politie die naast het gespan spoedt, en er vóór, om de tram te verwittigen, andere rijtuigen stil te doen houden, de straat te zuiveren voor het naderen van het logge majestueuze monster dat verschrikkelijk is in zijn goedaardigheid.

De stalen strengen spannen naast en tussen de paarden; de paarden leggen telkens aan en doen de dubbele borst zwellen; de voerlui galmen, ophitsend of bedarend; de wondere verschijning gaat kalm haar bestemming tegemoet.

Een oorlogsbestemming? Zulke stoomketels ziet men niet in vreedestijd: ook in vreedestijd zouden zij verbazing, en haast bewondering wekken. Dit is dan ook een gebeurtenis, waar de herinnering van naleven zal ...

‘En ze zeggen dat de nijverheid in België dood is!’, schokschoudert een landstormman tot zijn maat, terwijl beider verbazing nog groter, en duidelijker althans is dan die der Brusselaars ...

18 juni.

De dag druilt om de schat der rozen; de grijze, huiverige dag om dit zachttonig bloemenfeest dat de droefgeestige lucht doorgeurt, zoals een weemoedig zoete herinnering een mistroost tot schoonheid maken kan ... - Zou ik proberen dichterlijk te worden, waar deze dag is één poëzie, een diepe en schone aandoening in de barheid dezer tijden? Ach, het doel en de redenen zijn treurig genoeg, wijzen genoeg op de misère die aanleiding is tot deze bloemenweelde: vandaag nog lees ik in de krant, in één enkel nummer van dezelfde krant, dat men op straat drie mensen in bezwijming heeft zien vallen; en ... men valt niet in bezwijming van teveel gegeten te hebben. Ik hoorde vandaag

dat op school sommige kindertjes niet meer van het bord kunnen lezen, - natuurlijk niet tengevolge van overvoeding ... Daarom juist is er deze bloemendag: de wezen vooral van onze dapperen dienen in de eerste plaats geholpen, en het is te hunnen behoefte dat de meisjes van al de scholen van Groot-Brussel zich tot bloemenverkoopstertjes hebben gemaakt, ons heel de dag hebben geplaagd met hun onweerstaanbare aanhalerigheid. – “Het is vandaag een ruïne, te Brussel!”, zei mij een Hollandse kennis, glimlachend en gevensbereid. Kon die ruïne, die toch nog al licht te dragen is als men de adel kent die ze heeft verwekt, - kon die ruïne maar voldoende hulp zijn voor wie ze zozeer behoeven! ...

Het is gisteren namiddag al begonnen: na schooltijd het vergaren der geurige gaven. Meer dan welke andere is deze weeldestad een bloemenstad. Wel zijn hier in de stad de eigen tuinen zeldzaam. Maar in de voorsteden, zijn haast geen huizen of ze hebben hun tuintje, en, wendt men dit nu ook dit jaar als het vorige, hoofdzakelijk aan tot het kweken van groenten (al heeft dat kweken tengevolge van onervarenheid wel veel desillusie gewekt): er is geen verloren hoekje zo klein, of het siert zich met een rozelaar; zoals er trouwens geen vensterramen zijn, of de rode geranium tekent er zijn vurige kruisjes ... Nu had men beslist: op 18 juni zullen bloemen worden verkocht voor de wezen van de oorlog; maar men kon er natuurlijk niet aan denken, die bloemen te gaan kopen. De kinderen zijn dan ook, gisteren, rondgegaan; waar het vermoeden bestond van een binnentuintje, of waar vóór het huis een paar vierkante meter prijkten met geurige kleuren, werd aangebeld en met glimlachpruilend mondje, zelf halfontloken bloem, gebedeld. Wat later in de avond, in het zoete uur dat bekwam van de lange motregenende dag, zag men de rijk beladen manden brengen naar de bergplaatsen: de scholen, de particuliere huizen waar de rozen en margrietten, de late anjers en de prille anemonen tot ruikertjes

zouden worden gebonden. Ik ben zo'n lokaal voorbijgegaan: het open raam walmde van zoele reuken, bij de zoete zang der boeketten bindende meisjes. Hoe voelde men dat daar geluk werd voorbereid! ...

En vanochtend, heel vroeg al, is het de uitbloeseming geweest der bloemenmeisjes: al dreigde de eindeloze regen, de witte kantkleertjes liepen vol ijver over straat; de blonde en bruine kopjes, schuchter soms, meestal echter met de brutaliteit van het goede recht en de fierheid van de weldaad, boden de bloemen aan, drongen aan, lieten u niet los: "dix centimes seulement, monsieur!" luidde de glimlachende smeekestem; en gaf men zijn penning, dan klonk het triomfantelijk guitig: "mais on peut donner plus!" ...

In het midden der stad waren het grotere meisjes: de juffertjes uit de kweekschool voor onderwijzeressen, de jonge dames der hogere standen die op gestichten van meer gevorderd onderwijs school gaan. Hier krijgt de verleiding natuurlijk een ander karakter: de bloemen niet alleen meer, noch de goede wil der verkoopstertjes dwingen tot vrijgevigheid; de frisse zomertoiletjes, de sierlijke schikking der bloemenmandjes vol linten en strikken, de hogere waarde der heerlijke rijkeluisbloemen ...; maar vooral, nietwaar, de verleidelijkheid, die niet altijd argeloos meer is; de persoonlijke charme; het ... Maar ik ga niet verder: u zou mij dingen doen zeggen waar ik niet aan denk. Om het met één woord uit te drukken: het had wel iets van een liefdadigheidsbazar. Houdt u van liefdadigheidsbazars? ... In elk geval weet ge dat de verkochte waar er doorgaans meer opbrengt dan zij waard is. En nu weet ik toevallig dat sommige van de mooie verkoopsters voor de opbrengst van de dag zeer dankbaar zijn ...

Deze dag zal dan ook vruchtbaar zijn geweest. Er is niet zo heel veel geld meer in Brussel. Maar nooit heeft men er zo gevoeld hoe

samenhorigheid paste ook in de weldaad. Juist omdat iedereen onder levenskrimpung heeft geleden ...

Uit Luikerland.

Hoei, 18 juni.

Ge kent zeker het miljonairsstadje van 14.000 inwoners, waaruit ik u thans schrijf? Zo niet, dan wil ik u wel zeggen dat het schrijlings over de Maas zit, halverwege tussen Luik en Namen. Men bereikt het, zoals naar gewoonte, met het Maasspoor, veel duurder dan naar gewoonte. Doch de Luikenaars, spitsvondig als ze zijn, hebben te Hoei volstrekt niets te rapen, doch hebben de reis naar Hoei en Hoei zelf lief als hun oogappel, die Luikenaars, bedoel ik, die graag een hele zondag naar buiten willen, ze hebben er wat op gevonden. Ik kan geen mensen noemen noch vinden, die er vroeger zouden aan gedacht hebben, een boottocht naar Hoei te ondernemen. De boottocht heen en terug naar Tilff, over de heerlijke waterweg van de Ourthe, was maar twee uren enkele reis, en nog heeft hij, om zijn lange duur, daar alles, zelfs het mooiste, dan nog eentonig wordt, niet kunnen aan gang blijven. Die naar Hoei is drie volle uren. Hij houdt niet alleen stand, doch telkens zijn de viermaal per dag op- en afvarende reizigersboten met mensen goed bezet. Zondags is er natuurlijk menigte.

Waarom ligt dit standhouden nu? De mensen zijn, alhoewel bekommerd met de huidige, te lang durende ellendetoestand, toch minder druk bezig met hun handel en hun arbeid, dan vroeger. Ze hebben meer tijd om niets te doen. Ze vinden gemakkelijker een lege dag. Zelfs meer. Ze hebben geen uitzicht op een zeekuur, op een streekverhuizing naar Genk, in de Limburgse Kempen. Ze denken er zelfs niet aan, naar Tilff of Esneux, in de buurt te gaan, omdat nu Hoei nieuw is als uitstapje; dat ze van Hoei dezelfde dag kunnen

terugkeren, naar algemeen gebruik is, en het te Tilff, te Esneux, Chaudfontaine, Méry, Hony en al die rotsparadijzen thans zo doods is en moet zijn, bij gebrek aan overvloed van boterhammen en allerhande hotelvoorraad. Want in deze plaatsen, moet iemand, “qui se respecte” villegiatureren, wat niet betekent een villa hebben, om er bestendig een tijdje te wonen. De fijne “chic” was voor de oorlog, daar, in de rotslanden van de Vesder, Ourthe en Amblève – Heer toch, wie toverde dit Eden? – een optrekje te huren voor enkele dagen, ten allerlangste enkele weken, zowat tussen half augustus en half september. Vrouw en kroost bleven dan rustig in het lommerrijke dal. Meneer kon naar lust Luik bereiken, als ook in zijn vakantie drukke werkdagen kwamen. Want juist in dit moeten over en weer naar Luik gaan van meneer lag het “cachet” van het buitenverblijf. Zodoende was het beslist zeker en uitgemaakt, dat meneer, en natuurlijk het ganse gezin, het hele jaar te druk bezig was, zodat meneer zelfs niet rustig van vakantie kon genieten. Een villa bouwen te Tilff, te Esneux, te Spa? Dat kunnen ze. Doch voor wie? Om ze leeg te laten staan?

Begrijpt ge waarom Hoië thans zo’n drukke wandelbedevaart is geworden? Nooit ben ik te Hoië afgestapt, alhoewel er dikwijls voorbijgereden. Doch die boottocht naar Hoië is reeds wel een paar maanden zo in de geest van wandel- en uitstap liefhebbers, dat zijn aangenaamheid, zijn voornaamheid, zijn nieuwheid vooral, van mond tot mond wordt overgeleverd en de vraag reeds gebiedend begint te rijzen: “Ben je nog niet eenmaal naar Hoië geweest? Met de boot naar Hoië? Zonde! Geen mens, die zich eerbiedigt en aan een lekkere dag hecht, wil de zomer laten voorbijgaan, zonder boottocht naar Hoië!”

Toch heeft de boottocht naar Hoië een zeer onaangename kant. Hij is goedkoop, maar te duur. Immers, twee frank voor zes uren heerlijke stroomvaart, en dit nog in eerste klasse, is een spotprijs, die

honderden mensen voor de oorlog de boot zouden hebben toegeworpen, terwijl ze thans, bij gebrek aan geld, of bij gebrek aan boter, of spek, of ander vlees voor hun uitstapjesbrood, hun schamele armoede dekken door het verborgen leven van hun huisgezin.

Van Namen uit, tot hier loopt de Maas noordwaarts, slaat ze meteens het noordoosten in, tot juist buiten de stad Luik, waar ze weer in noordelijke richting vooruitkomt. De stroom snijdt in de provincie Luik op belangrijke wijze verschillende landbouwstreken af. Op de linkeroever strekt zich, bijna vlak, het vruchtbare Haspengouw uit, van Namen tot bij Maastricht. Op de rechteroever, tussen Maas en Amblève, ligt het land van Herve, een hoogvlakte één onafzienbaar vruchtbaar en mals weiland, met duizenden stuks vee en kleine boerderijtjes. Tussen Amblève en Ourthe strekken zich de Ardennen uit. Tussen Ourthe en Maas, met, ten zuiden, een lijn die het stadje Andenne zou verbinden met het kleinste stadje in België, Durbuy in Luxemburg, 416 inwoners, ligt Condroz. Deze landbouwstreek heeft veel gelijkenis met Haspengouw, doch is minder teeltkrachtig. De suikerbieten gedijen er zwakker, de tarwe blijft er spichtiger, de boomgaarden staan niet zo weelderig. Drie kentekens, die nooit falen.

Zo pratend zijn we reeds een tijdje, met de kaart voor ons en de boot schommelend, buiten de stad. Een weinig mooie zondag, met noordenwind, dichtgrijs overtrokken lucht. Zelfs met de wind achter, is het op het dek hinderend koud. Een boottocht op de Maas moet, om aangenaam te zijn, worden gedaan, op een gloeiend hete zomerkoningsdag, wanneer geen populier langs de boorden een enkel blaadje roert. Dan kan men het lekker koel hebben op het water. Want zelfs dan is de windtocht nog sterk genoeg. Heden was hij onverdraaglijk, zelfs onder de zware winterjas. Het Maasdal is een echt windkanaal, waarin geloof ik, al de tochten die de noordenwind

over de vlakte jaagt, samen slaan om een uitstappend mens de duivel aan te doen.

De mooiheid van het landschap maakt echter alles goed. Op de linkeroever is het stroomdal enige honderden meter breder dan rechts, waar over het algemeen sterk glooiende hoogten en steile rotsen juist een strook ruimte hebben gelaten voor een openbare weg en het gelijklopend spoor naar Hoei en daarachter, nagenoeg op een rij, de huizen van een dorpje of van een gehucht, met hun kerk, alles grijs en rotssteen, zoals de rotsen zelf, met hier en daar wat gevels uit rode baksteen en enkele rode pannendaken. Wat zijn die aanzienlijke gebouwen miezerig klein en het kerkje ook, zodat soms het oog moet zoeken om het te vinden, alles zo tegen die hoge machtige rotswanden! En als dan zo enkele malen, daar waar de bergen het hoogst rijzen en een trotse wereldoude reuzenrots loodrecht tegenover de stroom staat, alsof hij hem wou tarten en bedreigen in het kalm leven van zijn bedding, daarboven, ten hemel varend, een mooi eeuwenoud kasteel als aan de steen staat vastgeschroefd of met deze tot één gegroeid, de wijde beheerst, dan toch wordt het landschap links, met zijn steeds stijgend achtergebergte, groots. Grote fabrieken en werkhuizen, met schouwen als torens hoog, die daar staan als tot een woud geworden, slapen zou men zeggen de roerloze, eeuwige slaap, sedert bijna twee jaar.

Hier en daar, als tot een treurige waarschuwing voor wat eens alles hier was toen het geweldig leefde, roerde, zoefde en als donder daverde en rommelde, de werk- en de zondagen, de dagen en de nachten, al maar door, zonder verpozen, walmende, dichtzwarte rookwolken de lucht in en nu en dan fluitend of vuurspuwend uit vensters en luchtgaten, is nog een fabriek ziekelijk bezig. Men vraagt zich af waarmee. Hoop op betere dagen is dit niet. Het is de treurnis en de wanhoop van de tot armoede en verlamming geslagen

ontzaglijke nijverheid in dit dal van twintig kilometer ver, waar vroeger de hoogovens gloeiden, de plethamers daverden, de pletrollen grolten, om te verwekken wat in andere landen en werelddelen de mensheid nodig had om mirakels te doen. Oh! dan vaart de boot nog voorbij ellendig verminkte, ja, ook al gans vernietigde bruggen, door ons terugtrekkend leger vergruisd, hier tot in de grondvesten, elders tot op de pijlers, weer elders gedeeltelijk over een of twee bogen. De stadsbrug te Hoei moest haar middenboog laten vergruizen, thans weer hersteld. Elders hangen, nog aan de pijlers vast, brokken cement, verbrijzelde ijzeren stangen, de spieren van de machtige bouw en verroest nu en genezen, als de stomp van afgezette ledematen. Dergelijk schouwspel is somber genoeg om een spraakloze verdoeming te uiten tegen de gesel, die ons verdrukt, een verdoeming, die men niet anders kan in woorden brengen, omdat de taal niet woest genoeg is om de verwensing te vellen.

Anders is de linker Maasoever lachend mooi en zacht glooiend, zodat hij, met de vele groene met gras, zelfs jonge aardappelplantingen en graan bedekte vele eilandjes een geheel van vruchtbaarheid uitmaakt, die troost en opwekt. Van afstand tot afstand ligt een mooie, ongeschonden boerderij zo rustig en kalm binnen haar uitgestrekte landerijen, zo lokkend en blij, dat men zich afvraagt, hoe ze is kunnen blijven in vrede en geluk. Daar, waar de gezichtseinder tegen de kam van het dal sluit, dit weet iedereen die de streek kent, strekt zich eindeloos het rijke Haspengouw uit, noord- en westwaarts. Zij is weinig of niet verarmd. De boeren aldaar, en ze zijn menigvuldig, varen uitstekend. Een troostend verschiep. Een lonende toekomst. Weer voor een jaar genoeg om niet van honger om te komen. Want de vruchten der Haspengouwse aarde brengen honderdvoudig voort voor één.

Hoei licht, rustend over zijn stroom, die de stad met een wijde bocht, als in eerbied nadert. Haar arduinen vesting, als een machtige berg, is ongeschonden. Haar kerk bij de voet van het fort en in zijn schaduw, reusachtig en prachtig gotisch, met eeuwen op de kruin, is een heerlijk kunstwerk. Een boottocht naar het schilderachtige Hoei is, ondanks alles, nu nog een lekkere uitspanning.

30 juni 1916

Het leven te Antwerpen.

De veroveraar. Van onze correspondent Emanuel de Bom.

Antwerpen, 24 juni.

Zeg van de Brusselaar – die provinciaal der hoofdstad, die de rest van het land “de provincie” noemt, en wiens stad daarom “het klein Parijs” mag heten – zeg van de Brusselaar al wat ge wilt, en meer nog: maar zijn Lambik, zijn “geuze Lambik” (weg met de zoeterige kriekenlambik!) is voortreffelijk.

Men zegt dat we veroverd zijn. Misschien! “un grand peut-être!” zoals Montaigne zegde, voor hij naar beter oord vertrok. Ik zou desnoods toegeven, dat we bezet zijn. Maar, dat we veroverd zijn? Welnu ja: de Lambik heeft onze veste, de oninneembare, stormenderhand ingenomen. Het gersten, dat Frans de Cort “steeds geprezen” heeft. – Het Leuvens, dat “in zijn smaak viel” – alles, de seef, de caverse, de peeterman, het Diesters, de Gentse triple, de uitzet, het Oudenaards, het Rodenbachbier van Torhout of Roeselare, het Pittems, de Bavaro-belge, kortom de ontelbare dranken, waarmee een Belg in vreedstijd zijn immer dorstige keel placht te laven: alles de ketel in: Lambik moet het wezen, Lambik is de onbetwiste veroveraar.

Ziedaar de vreedzame insijpeling, de geniepige annexatie, de economische inpalming, de zegepraal. De Lambik triomfeert, en de sinjoor, met zijn verlept en spoedig verschaald Gersten, zijn mistroostig potje Leuvens, flets en siekeneurig, de sinjoor moet het bekennen: dat pittige, kralende, fruitige, bruisende en veerkrachtige bier heeft zijn gepantserd hart geraakt, hij geeft zich ten onder – de gersteliefhebber druipt af, geelogend, maf, geklopt, verpletterd – dood!

“We hebben geen caféleven meer, meneer!” Aldus, in de zoete tijd van peis en vree, de onsterfelijke klacht van een mij bekend sinjoor van de oude eed. Wat moet hij nu zeggen? Kom omstreeks 12 uur (torentijd) ⁽¹⁾’s avonds op de Keiserlei: achter het geopend deurraam zit een garçon die achter zijn hand een formidabele geeuw verbergt. Achter hem, een gapend lege zaal. Behalve in een paar lokalen, waar het veldgrijs overheerst, en een enkel waar de onverbeterlijke vaderlandse pintjesdrinkers hun zetel hebben opgeslagen, overal de geruisloze stilte der woestenijen. Over de mooie lei, waar amper wat gaslantaarns spaarzame klaarte verspreiden, geen beweging van mensen noch dieren: wat politie in burger, die enkele “late” burgers bewaken en enige jonge levenslustige juffertjes: veel meer zult ge daar niet ontwaren. Het is zowat het leven te Turnhout in de meest kalme uren van deze vreedzame Kempische gemeente; of verkiest ge Herentals?

Ik heb geenszins de ambitie alle dranklokalen van mijn geboortestad van nabij te kennen. Maar wie Antwerpen bezocht in onze gouden tijd, voor 1 augustus 1914, herinnert zich niet de drukte in Hotel Weber? Onze hoogst aangeschreven medeburgers hadden er hun stamtafel. Na afloop van de Vlaamse Opera kwamen daar, bij geval, de Heyermansen of de Royaardsen, en, onder het strijke van de witte

¹ Torentijd is de Antwerpse benaming voor: M.E.T.

Wener juffrouwen was het een vreselijk gesnap en gesnater, terwijl de kelners druk over en weer draafden, de armen beladen met het bruine Munchener bier. Uit en amen! En de Flora, het lokaal van zo menig Antwerpenaar, die nu te Amsterdam zijn nagels zit af te bijten: wie hoort ze nog vernoemen? Alleen Habis, klein maar gezellig, waar de pils stroomt uit de Urquell bij beken, en een kelner indertijd keizerlijke trekken tentoon spreidde, leeft nog. En Hulstkamp, waar de tronie van de vriendelijke baas u hoofs toeglimde (en nog glimt) en de snuggere aannemer u het bekende kopje troost of een glaasje van het merk des huizes wist (en nog weet) voor te zetten, waar men niet dan deugdlijke herinneringen van meedroeg (en draagt). En de Londres, en Lepage, en Keller, en de Greenwich, en de Rathskeller, de Vénitien, de Stein, en verder op de Meir de Bodega, de Excelsior, de Laboureur, Aeckerlin, enz., enz. Wat een caféleven meneer, of we hadden!

En nu, de dood der woestenijen, zeg ik u. Ijdelheid der ijdelheden! De Suisse op het Groen kerkhof heeft nog in de dag zijn goede klanten aan zijn bekende dis, en 's avonds zetelt aan de stamtafel nog een klein zootje guitige oud-Antwerpenaars. In l'Empereur wordt nog verwoed domino gespeeld tegen vijven of zessen.

Evenwel: dit alles is geen caféleven meer, dat is vegeteren, meneer, een leven als van ziertogende garnalen op een dorre zandplaat.

En was er niet, in een mij bekend café, ver weg, in het lauwe zuiden van de stad, schuin over de Harmonie, een parel van een kastelein, die u het pittigste glas Geuzelambik verkoopt, en waar men rustig kan zitten praten en zelfs dit briefje neerschrijven. Ik zou moeten zeggen: wij zijn beslist ten dode opgeschreven.

Proef hem toch eens, die Geuzelambik, die Antwerpen veroverd heeft, en, als hij u geen heerlijke sensatie ergens in uw neusvlies geeft

(dat prikkeltje, nietwaar, waar men het echte bier aan herkent) en ge voelt u, tenslotte, tegenover de oorlogskansen, niet tienmaal meer optimistisch, zeg dan, dat ik de waarheid krenk en u, lezer, voor het lapje houd. Maar ge weet wel beter, nietwaar?

P.S. Een oude jonkman, die een grondige studie heeft gemaakt van het Antwerpse caféleven, en wie ik dit kiekje te lezen gaf (want in deze dagen van hooggestrengte, wenkbrauwfronsende, achterdochtige censuur – o tante van me, ge hebt uw meester gevonden! – moet men er op waken, dat, wat accuratesse betreft, er geen sikkepit is aan te merken op de diepzinnige beschouwingen die men aan het leven in zijn geboortestad wijdt) die oude jonkman dus zegt als volgt:

Ge overdrijft schromelijk, zeer geleerde heer correspondent, want ziehier mijn bevindingen:

1°. Ook in vreedestijd worden de Bodega en Aeckerlin 's avonds te 8 uur gesloten; en dus is het maar natuurlijk, dat in oorlogstijd, tegen 11 of 12 uur (torentijd) daar geen kat meer te bespeuren is. Dat is één, zegde Uilenspiegel.

2°. In de Excelsior, meneer, is het ook in vreedestijd om 9 uur (torentijd) potdicht.

3°. In de Laboureur – daar was het 's avonds in vreedestijd ook maar stilletjes. Ik heb er zelfs avonden in oorlogstijd gekend, dat het er tamelijk leutig toeging ...

4°. De restauratie van Le Page – wel meneer, daar wordt meer gegeten dan gedronken, en de bierklanten, och God, daar spreken we niet van. Om 10 uur (torentijd) gaan de zwarte gordijnen omlaag, en – über allen Gipfeln ist Ruh. (Mijn oude jonkman heeft Goethe gelezen).

5°. Maar – en ik verzoek u, meneer, daar ernstig notitie van te houden, en er a.u.b. een hoofdstukje van uw verhaal aan te wijden, want voor de geschiedenis, die later toch moet geschreven worden, meneer, is dat verhaal zeer belangrijk – maar de grote, de voorname oorzaak van de verlatenheid der Antwerpse straat omstreeks 11 uur (torentijd) is, behalve dat de sinjoor nu vroeger gaat slapen en ook vroeger uit de veren is (waarvoor gij, als hygiënist, respect moet hebben?), die voorname oorzaak is: de cinema, meneer (in Holland spellen ze dat: bioscoop).

Nota van de Antwerpse correspondent. Vriendlief, er gebeurt inderdaad meer tussen hemel en aarde, dan in mijn filosofie gedroomd wordt. Verwacht u dus eerstdaags, vermits ge er mij toe dwingt, aan een kapitteltje getiteld: Kino-wee.

Nederland en België.

Onze correspondent schrijft uit Brussel:

De gezantschapsraad der Nederlanden, de heer M. van Vollenhoven, is sedert nu bijna twee jaar onvermoeid bezig, zowel Belgen als landgenoten met raad en daad bij te staan. Hoezeer zijn bemoeiingen op prijs gesteld worden, blijkt niet alleen uit het erevoorzitterschap van het Belgische Nationale Comité voor Hulp en Voeding en van de commissie Fleskens, waarmee hij achtereenvolgens bekleed werd, maar ook uit particuliere bewijzen van dankbaarheid, hem dezer dagen geworden.

Een groep der voornaamste ingezetenen van Brussel gaf hem als herinneringsgeschenk een prachtige zilveren tafelvesiering, waarvan het hoofdmotief gevormd wordt door een zilveren beeld van de beschermheilige der stad Brussel, Sint Michiel, ontworpen door de bekende beeldhouwer Charles Samuel. Op een intieme

bijeenkomst werd onze gezantschapsraad dit kunstvoorwerp overhandigd. Eveneens van geheel privaat karakter was de maaltijd, de heer Van Vollenhoven aangeboden door een vijftigtal vertegenwoordigers uit de voornaamste kringen van de Belgische handel, nijverheid en bankwereld, onder wie tal van persoonlijke vrienden van de heer Van Vollenhoven gerekend mogen worden. Bij dezelfde gelegenheid werd onze vertegenwoordiger een zijden Nederlandse vlag met geborduurd vleiend opschrift als herinnering aangeboden.

1 juli 1916

Scheepvaart in België.

Onze correspondent schrijft uit Brussel, op 28 juni:

Van hooggeachte Nederlandse zijde wordt mij medegedeeld, dat voor binnenschepen, die België uitvaren, de Duitse overheden de hier volgende nieuwe bepalingen hebben vastgesteld:

Belgische schepen worden voor de vaart door Nederlands gebied alleen dan toegelaten, wanneer zij in België een borgstelling gestort hebben, die ten minste gelijk moet staan met de waarde van het schip op dat ogenblik. De borgstelling kan in geld of solide waardepapieren gestort worden. Duitse en neutrale vaartuigen zijn aan dito voorschrift onderworpen.

Bevinden zich onder de bemanning Belgen, die de leeftijd hebben, dat zij zich geregeld moeten melden (van het beëindigde 16^e tot het beëindigde 40^e levensjaar), dan moet voor elke vergunning tot varen naar het buitenland een borgstelling van 800 mark per persoon gestort worden.

Ten einde zekerheid te hebben, dat waardevolle ladingen, die voor Duitsland bestemd zijn en over Nederland vervoerd moeten worden, hun plaats van bestemming werkelijk bereiken, wordt een borgstelling geëist, die voor elk afzonderlijk bepaald wordt.

De borgstelling voor het schip vervalt, indien dit niet binnen de twee maanden uit Nederland in het gebied van het generaal-gouvernement teruggekeerd of binnen één maand op het grondgebied van het Duitse rijk aangekomen is. De borgstelling vervalt eveneens, wanneer de schepen aan Nederlanders voor de scheepvaart in Nederland verkocht of verhuurd worden en zij niet binnen de bepaalde termijn naar België terugkeren.

De borgstelling voor personen vervalt, als de persoon voor wie zij gestort is, niet binnen twee maanden uit Nederland in het bezette gebied terugkeert of niet binnen één maand in het gebied van het Duitse rijk aankomt.

De borgstelling voor waardevolle ladingen vervalt, als de lading niet binnen één maand in het gebied van het Duitse rijk aankomt.

De termijnen gelden voor de duur van het oponthoud in Nederland; dit oponthoud begint van het oogenblik van het overschrijden van de Nederlandse grenzen en eindigt met het tijdstip van binnenkomst in een grenshavenamt van het bezette gebied of aankomst bij een scheepvaart-, douane- of politieautoriteit in het Duitse rijk. Het verlengen van termijnen wordt maar uitzonderlijk toegestaan. Uitzonderingsbepalingen bestaan alleen ten gunste van de Commission for Relief en voor die Belgische vaartuigen en schippers, die zich, zonder borg gesteld te hebben, bij de invoering van bovenstaande bepalingen in Nederland bevonden. De Duitse consul te Rotterdam is gemachtigd van die plaats uit voor dergelijke vaartuigen en de daarbij horende schippers papieren voor de

terugvaart uit te reiken, op grond waarvan zij zonder borgstelling de terugvaart kunnen ondernemen.

Uit het bovenstaande blijkt, dat van Nederlandse schepen geen borgstelling voor het schip gevraagd wordt, doch slechts in gegeven gevallen voor personen of voor waardevolle lading. Voor het overige moeten Nederlandse schippers bij vaarten in het bezette gebied alleen de voorgeschreven scheepvaartkosten betalen; beperkingen voor de vaart bestaan voor hen in het gebied van het generaal-gouvernement niet. Mochten Nederlandse schippers tegen de in de dienstregelingen der havenamten vervatte bepalingen handelen, dan zijn de in deze voorschriften bepaalde straffen op hen van toepassing. Zijn de voorkomende gevallen bijzonder ernstig (spionage, enz.) dan wordt aan de betreffende schepen en schippers de verdere toestemming tot het bevaren van de wateren van het bezette gebied verboden.

Wat de vraag betreft, welke schepen als Belgische beschouwd moeten worden, aangezien enerzijds de rechtstoestand niet van twijfel ontbloot is en het anderzijds in het belang van alle belanghebbenden ligt, dat zo spoedig mogelijk klaarheid in de verhoudingen zou worden gebracht, de veronderstelling vooropgezet, dat alle schepen, die in een Belgisch register van meetbrieven of hypotheekregister zijn ingeschreven of in een haven van het bezette gebied thuis horen, Belgische schepen zijn. Het tegenbewijs van deze veronderstelling is toegelaten, en het Generaal-Gouvernement zal schepen, die onder de aangenomen onderstelling vallen, dan als Nederlandse erkennen, wanneer de verklaring van het betreffende Nederlandse ministerie wordt overgelegd, dat het bewuste schip, volgens de Nederlandse wet op 3 augustus 1914 de Nederlandse nationaliteit bezat en die sedertdien niet meer verloren heeft. Er wordt de aandacht op gevestigd, dat schepen, die het eigendom van Belgen of van Belgische

maatschappijen zijn, ook dan als Belgische vaartuigen worden aanzien, als zij niet onder bovenbedoelde veronderstelling vallen.

Verordeningen in België.

Onze correspondent schrijft uit Brussel:

Een zeer uitgebreide verordening komt het voortbestaan der op 20 juli 1915 opgerichte Gerstencentrale bevelen en haar de beschikking geven over de ganse oogst van dit jaar aan zomer- en wintergerst binnen het gebied van het generaal-gouvernement, welke geheel wordt aangeslagen. Het besluit omschrijft nader de samenstelling en werkzaamheden van het lichaam, de taak der gerstcommissarissen, het vervoer van gerst en mout, de plichten der landbouwers, mouters, brouwers en gistfabrikanten, bepaalt de hoogste prijzen der bijproducten en stelt een scheidsgerecht in voor betwiste gevallen.

Andere verordeningen regelen de voertaal in de door de staat ondersteunde bewaarscholen en bevelen inbeslagname van bewerkte cichorei ten bate der burgerbevolking.

2 juli 1916

De oproeping van de Belgen van 18 tot 40 jaar.

Onze correspondent te Havre meldt:

Naar men weet heeft de ministeriële commissie, voorgezeten door minister Berryer, de samenstelling van een wetsontwerp voor de oproeping van de Belgen van 18 tot 40 jaar voor de militaire dienst voltooid.

Ziehier, naar een mededeling die ons door het Belgische ministerie van binnenlandse zaken werd gedaan, haar hoofdbeslissingen.

“Uitgaande van het beginsel dat een Belg gedurende de oorlog zijn land kan dienen, hetzij in het leger en in de hulpinrichtingen of in de hulpdiensten van het leger, hetzij in bij oorlogstijd zekere onontbeerlijke nijverheden en bedrijven en in diensten of ondernemingen van openbaar nut voor België of voor de verbonden landen, zal de ministeriële commissie aan de ministerraad de indeling van al de Belgen voorstellen, welke door het wetsbesluit in twee grote categorieën zullen opgeroepen worden, met inachtneming van hun bezigheden op datum van 20 juni 1916.

“Zij, wiens bezigheden van openbaar nut zijn, zouden van een daartoe ingestelde bijzondere rechtsmacht uitstel krijgen, waarbij zij in deze bezigheden zouden gehandhaafd worden in overeenkomst met de in Engeland en in Frankrijk van kracht zijnde regels en gebruiken, zolang zij hun bedieningen zouden behouden.

“De overigen zouden tot de militaire dienst opgeroepen worden en ingedeeld worden volgens hun leeftijd en hun familiestaat, onder de verschillende wapens en diensten van het leger en, zoals in Engeland, in verschillende groepen, welke om de beurt of gelijktijdig zouden opgeroepen worden.

“Tot de eerste groepen zouden behoren de ongetrouwde mannen en aanvankelijk die van 18 tot 30 jaar; tot de volgende groepen de gehuwde mannen; in een laatste groep zouden de mannen geplaatst worden wiens onmiddellijk in effectieve dienst treden, om reden van een buitengewone toestand, rampzalige gevolgen zou hebben voor hun families of voor hun zaken.

“De oproeping betreft de mannen geboren gedurende de jaren 1876 tot 1895.

“Bijzondere schikkingen zouden voor de neutrale landen genomen worden.

“Voor deze landen, dienen de moeilijkheden van toepassing in aanmerking genomen.

“Ook dient er rekening gehouden met de onmogelijkheid om uitstel te verlenen dat door de bezigheden der opgeroepen mannen gerechtvaardigd zou zijn.

“De commissie stelt dienvolgens voor, een bijzondere schikking aan de ministerraad te onderwerpen, waarbij voorlopig de oproeping in die landen enkel tot de vrijgezellen van 18 tot 30 jaar zou uitgebreid worden. Evenwel zouden de Belgen, zowel in de neutrale als in de verbonden landen, aan de verplichting van de inschrijving onderworpen zijn.”

3 juli 1916

Knoeierijen met Hollandse levensmiddelen in België.

Aan het rondschrijven van de Nederlandse kamer van koophandel te Brussel ontlene wij het volgende:

Sedert geruime tijd worden hier te lande verschillende artikelen op de markt gebracht, waar uit de verpakkingen zou kunnen worden opgemaakt, dat die uit Nederland afkomstig zijn. Voorzien van klinkende Nederlandse opschriften en gebruiksaanwijzingen en de woorden “gegarandeerd zuiver”, worden deze producten, welke grotendeels sterk vervalst zijn, als prima Nederlands fabricaat verkocht.

Het kopend publiek ziet zich bedrogen en klaagt zijn nood bij onze kamer.

De namen en adressen van de fabrikanten zijn niet op de verpakkingen vermeld en daarom rijst bij ons het vermoeden, dat de bewuste artikelen ook niet uit Nederland afkomstig zijn, en voor het merendeel ter plaatse worden vervaardigd, ofschoon ons, van bevoegde zijde, wordt verzekerd, dat enkele wel degelijk in Nederland worden gemaakt en in de handen zouden worden gebracht door zogenaamde oorlogsfirma's, dit wil zeggen door gelegenheidsfabrikanten, die zich gedurende de oorlog in Nederland zouden gevestigd hebben.

Daar deze artikelen in hoofdzaak bestaan uit producten, welke niet voor uitvoer uit Nederland zijn toegelaten, zoals verschillende zeepsoorten, puddingpoeders, geconserveerde levensmiddelen, enz. enz., verwondert het ons te meer deze zogenaamde Nederlandse artikelen thans hier te lande aan te treffen.

Begrijpelijkerwijze wordt de goede naam van onze nationale voortbrengselen door deze praktijken ten zeerste geschaad.

4 juli 1916

Memoranda (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 19 juni.

Is hier te Brussel wel alles gedaan om onder de bezetting het volk nuttig bezig te houden? Een vriend uit Antwerpen werpt mij het voorbeeld van zijn vaderstad tussen de benen: voorlezingen over literatuur, wandelvoordrachten door de musea, en wat al meer. Ik moet mij niet lang bedenken om te antwoorden: wij hebben voor het volk beter dan uw vermaak: wij oefenen de lui in hun ambacht, of leren hun een ambacht aan als zij er nog geen hebben. Ook hier heeft men er aan gedacht, in de eerste bezettingsmaanden al, het volk te onderrichten door dergelijke lezingen; men is toen echter afgestuit

op allerlei bezwaren; talrijke struikelblokken kwamen in de weg liggen, en onder deze het feit dat de Brusselse bevolking voor zulke geestelijke vergaderingen niet zo licht te vinden - en niet zo ontvankelijk is als het Antwerpse: de tweetaligheid, en vooral het tegenwoordige onderwijs, dat door die tweetaligheid in de war wordt gebracht, stelt de Brusselaar der mindere standen zeker lager dan de Antwerpenaar van zelfde conditie. Waarbij de vraag rees: is er voor onze werkersbevolking niets nuttigers, op het ogenblik, dan, nogal problematiek, kunstgenot? Kunst: hoe stond zij onszelf, in die eerste oorlogsmaanden, als iets onwelvoeglijks, tegen! Toen bedacht Kamiel Huysmans zijn scholen voor werklozen: elke werkman, van zestien tot veertig, zou de ambachtsschool bezoeken die paste bij zijn vak, op straffe zich volkssoep en werklozentoelage onthouden te zien. Daar meer van te vertellen hoeft niet: ik heb u inrichting en werking van die scholen uitgelegd toen ze pas gesticht waren, en kan het er dus voor houden dat gij daar minstens even goed op de hoogte van zijt als ik.

De werklui, het eigenlijke volk, heeft dus zijn dagelijkse bezigheid die tegen luiaardij verhoedt. Met de kleine burger, die wel wat voorlezingen over letteren of kunst verdragen kon en er beter op voorbereid kan geacht dan de werkman, is het echter enigszins minder gunstig gesteld. Niet dat deze lieden - mindere handelsklerken, lagere beambten uit overheidsdiensten die op wachtgeld staan, of helemaal niets trekken, zoals dezen van het spoor of van de post, - de handen in de schoot zouden hebben gelegd en waarvan iedere ademtocht een zucht zou wezen, om in 't voorbijgaan even Shelley te citeren: de Volkssoep en de gemeentemagazijnen hebben er hun verkleefdste helpers onder gevonden, tegen vergoedingen die dikwijls niet veel meer dan nul zijn: een bewijs van de arbeidzaamheid van onze mensen. Dezen echter die van welke bezigheid ook verstoken blijven, vinden dan nog

steeds gelegenheid hun tijd leerrijk en aangenaam bezig te houden. Zij hebben, waar dit nog nodig was, de volksbibliotheken van Willemsfonds e.d. ontdekt; veel meer dan vroeger treft men ze in de musea aan, en wel het meest nog in de wetenschappelijke. Hierin trouwens gevolgd door de meer gegoede standen, die ook heel wat minder te doen hebben dan vroeger: zo is hier een zeer uitgebreide leenbibliotheek, die het getal van haar abonnees onder de oorlog meer dan verdubbelen zag. Er is trouwens beters nog, dat er deze dagen is bijgekomen; de "Société nationale des aquariums et terrariums de Belgique" heeft in de lokalen der universiteit een alleraardigste tentoonstelling geopend van levende vissen en schaaldieren, insecten en kikkers, uit onze wateren als uit de verste zeeën. Gij betaalt vijftwintig centiemen voor de Volksvoeding (hetgeen bij alles regel is geworden, en de eerste der noodwendigheden), en het is u gegeven alen uit hun zandige woningen, zeelten "du fond de leur demeure" op te zien duiken, tussen de verschietende vlucht der forellen en de luie vaart der karpers. Gij leert er de gemakkelijke aard kennen van stekelbaarsjes die men van uit de wateren der oerlandse Woluwe gedompeld heeft in het zilte nat van de Golf van Napels, zonder dat zij er het minste letsel van voelen. De vieze bloedzuiger huist er naast de goudbevleete salamander. Gij ziet er Mexicaanse goudvisjes met hanenstaarten en sluiervinnen. Sommige zwaardvisjes zijn nog onzichtbaar, niet zozeer vanwege hun doorschijnendheid, maar omdat zij pas vierentwintig uren oud zijn. En dit alles, en nog heel wat meer wonderen, moet gij u niet eens de moeite doen te ontdekken: een aantal jongelui, studenten en meisjesstudenten van de universiteit, geven u uitleggingen op de welwillendste wijze der wereld, leggen er hier het bewijs van af welke uitnemende professoren zij eens worden. Het beste echter is: zulke tentoonstelling wordt veel drukker bezocht dan men zich zou voorstellen. Wij bezitten sedert jaren te Brussel een groot aquarium,

hoogst belangrijk o.m. voor de kennis der Kongovissen; welnu: geen beter oord om er zijn middagdutje te gaan doen, zeker als men was er niet gestoord te willen worden. Dit schijnt nu echter gekeerd: Brussel toont zich ineens gepassioneerd voor ichtyologie. En niet alleen meer of minder ontwikkelde lui ontmoet men in bedoelde tentoonstelling: ik was er een maandagmiddag, een halve zondag dus, en dit had men geraden, alleen reeds aan het grote getal werklui in hun beste kleren, die gretiger dan wie ook naar de uitleggingen luisterden. De Brusselaar gaat gaarne op vissen uit in een van de talrijke, mooie vijvers der omstreken van Brussel; de oorlog heeft die liefhebberij te meer aangemoedigd, dat zij kon verhelpen in de schaarste en duurte van het voedsel; er is trouwens met dat doel niets verwaarloosd om ze aan te moedigen: wedstrijden, toegankelijk maken, mits lichte vergoeding, van gemeentevijvers waar vissen anders verboden was; enz. Nieuwe en oude vissers hadden hier gelegenheid zich op gemakkelijke wijze een wetenschappelijke grond voor hun sport aan te schaffen: het lijdt geen twijfel of brasem en snoek krijgen er een geheiligde smaak door ...

Ziedaar Brusselse volksbezigheden, waar alle maatschappelijke lagen deel aan hebben kunnen, en waar de mindere man, ik zeg het te zijner eer, het gretigst van geniet.

Uit Luikerland.

Luik, 10 juni.

Luik heeft te allen tijde een leger bedelaars gehad, gevormd uit allerhande ongelukkigen, mannen, vrouwen en kinderen, verminkten uit koolputten en fabrieken, doch nog meer ellendig misvormden, op de wereld gekomen in "La cité ardente", waar de gedachten verzwakken en uitsterven door de helse arbeid aan het vuur of onder de grond. Hier kon men vroeger niet bij een glas Munchener op het

terras van een café zitten, zonder meermaals het smeekgebed van een rampeling te horen en daarbij nog in ogen en hart te moeten opnemen een beeld van mensenloze menselijkheid. Deze ongelukkigen treft men thans volstrekt niet meer aan. Men vraagt zich af, waar sommige bekende types wel mogen gevaren zijn, doch bedenkt men daarbij, dat zij het nooit beter hebben beleefd dan thans, nu ze kosteloos met levensvoorraad door de stad worden voorzien, ingelijfd als zij zijn in het leger van de zestigduizend, die sedert weldra twee jaar op kosten van de stadskas voedsel krijgen, zover als nodig is om werkloos te kunnen leven.

De hedendaagse bedelaars hebben hier een zonderling voorkomen van bescheidenheid en schuwheid. Sommigen maken een geweldige indruk, waarbij men meent te voelen, dat er niets in hen gemaakt of geveinsd is. Er zijn er, die zo ongemeen natuurlijk tragisch doen, dat ze voorkomen als een volmaakt lijdensbeeld in wanhoop. Ze hebben, zou men zeggen, al de folteringen van alzijdige ellende te doorstaan. Ik zie dikwijls een jongen, zindelijk gekleed, op dezelfde plaats, in dezelfde straat, met achter zijn grote brilglazen, ogen als die van een koe, zo groot en zo uitpuilend. Zijn taal betekent hoorbaar afsmecken van hulp. Doch men verstaat hem niet, omdat hij spraakgebrekkig is. Schoorvoetend loopt hij u een tijdje na. Dan keert hij terug naar zijn standplaats. Als hij weg is, begint zijn geluid in uw binnenste te klinken als iets ontzettend akeligs. Even vreselijk pakkend, liep me eens op de helling van een steile straat, een volwassen jongeman achterna met zo'n benepen doen, dat het me door het hart sneed. Nooit heb ik dergelijke buitengewone gebaren bij een man gezien. Het kwam van hem uit als uit een oerbron van smart. De indruk, die hij naliet, was deze, die onze kinderlijke verbeelding had van een geest, die terugkomt. En toch kan men niet geven. Men heeft te veel vastgestelde geldhulp te verstrekken aan allerhande instellingen van weldadigheid, van algemeen nut, en waaraan een menigte

oorlogsverongelukten deelachtig zijn. Ik had de gewoonte, reeds geruime tijd, elke week een vaste aalmoes te geven aan een gezond lijkende, zwangere vrouw. Ik ging haar elke dag voorbij, waar ze onder het poorthuis stond van een grote bank. Zekere keer, in gezelschap van een lid uit een noodcomité, sprak deze haar hard aan, bewees haar en mij dat ze voldoende voorzien was van openbare hulp om geen honger te hebben. Sedertdien heb ik de vrouw niet meer getroffen. Had ik onnodig geholpen? Zou zij, de moeder, thans toch niet moeten ontberen? Onrust, dubbele onrust voelde ik thans en begreep eerst later de woorden van mijn vriend: "Het helpt niet de zee uit te pompen met een strohalm". Men kan niet weten, wie wezenlijk nood heeft en in hoever, onder degenen, die hulp vragen in onze straten.

Bleven we met dit alles nu maar vrij van groter leed. Van rampen zal ik zeggen. Want wat in vreedestijd te voorzien was als onvermijdelijk leed, dat gewoonlijk komt, slaat thans als een echte plaag.

Ik heb u vroeger reeds het rijke Haspengouw beschreven, het mildste en het vruchtbaarste land in België. Het begint ten noorden van Luik, op de hoogvlakte van Ans en strekt zich uit tot bezuiden Hasselt, met Tienen ten westen en Tongeren ten oosten. Deze streek is één appelboom. Verleden jaar was daar overvloed, als nooit iemand zag, aan allerhande ooft. De arbeidersstand kon met weinig geld een hoeveelheid fruit kopen. Suiker was er nog te verkrijgen en zo kwam een lekkere broodsnode met appelspijs, in plaats van dure boter. Menig kind smulde daaraan zijn buikje vol, tot groot genoegen van menige bekommerde moeder. Dit jaar zal de opbrengst gelijk staan met ten hoogste, in gewicht, het vijfde deel van verleden jaar. De kersen hebben te veel regen gehad, zoals ook de pruimen. Het ander zomer- en winterfruit gedijt nooit twee achtereenvolgende jaren. Hoe zwaar onze bevolking zal getroffen worden, kunnen we met cijfers bewijzen.

De provincie Limburg telde in 1900 juist 6360 ha boomgaard, 7600 in 1906 en moet thans zowat 8500 ha fruitbomen hebben. Een van zijn kantons, Loon, voerde in 1906 ruim 1.500.000 kilo fruit uit naar Duitsland. Loon had toen 400 ha boomgaard en had in de pluktijd daarvoor 400 werklieden nodig. Het dorpje Vliermaal, in de buurt, verkoopt jaarlijks voor 50.000 frank fruit. Gemiddeld brengt één ha boomgaard in Limburg 700 frank aan fruit op. Dit maakt op twee jaar, één goed en één slecht, 1400 frank, zodat van 8500 ha een opbrengst van 11.900.000 frank komt. In juni, verleden jaar, werd het fruit gekocht tegen een gemiddelde prijs van 10 frank. Thans biedt men reeds 20 frank. Zo zal de geldelijke opbrengst van dit jaar tot die van verleden jaar staan als 2,5 tot 5. Het jaar 1915 bracht op 7.933.330 frank, waar 1916 slechts 3.966.665 frank zal geven. Boomgaardeigenaars en kooplieden kunnen die vermindering dragen, doch niet de werkende klasse, die de vier vijfden van haar loon zal verliezen en bovendien geen fruit tot voedsel zal hebben. De handel zal algemeen door dit verlies worden getroffen. Erger, de stroopfabrikanten zullen het fruit veel duurder moeten betalen. De stroop zal misschien in prijs verdubbelen en een echt weeldevoedsel worden. De kleine man kon ze nog verleden jaar kopen om de boter te vervangen. Wat zal hij toekomend jaar op zijn droog brood hebben? De toekomst lacht ons geenszins toe. Het einde van de oorlog schijnt ons ver, doch nog verder het einde van de ellende en van de dure tijd.

Men schrijft ons van Belgische zijde:

De heer Segers, minister van zeezezen, post en spoorwegen, is naar Londen gereisd, om er maatregelen te bespreken voor de bevoorrading van het bezette Belgische gebied: hij heeft er een bepaalde regeling kunnen treffen van de scheepsbevrachting.

Bovendien heeft hij aldaar de nodige maatregelen genomen om de Belgische koopvaardijvaart een behoorlijke ontwikkeling te bezorgen na de oorlog.

Na zijn terugkomst te Havre is hij naar het front gegaan om koning Albert verslag te geven over de uitslag van zijn zending.

6 juli 1916

Memoranda (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 22 juni.

Weer mogen wij iets van de oorlog ZIEN: weer vergeten de Brusselaars, dat bij staat van beleg, a fortiori: van bezetting, alle samenscholing van meer dan vijf personen verboden is (ik heb misschien ongelijk hieraan te herinneren: wij hebben immers een dubbele politie, die werkzaam en ijverig genoeg kan heten!).

Ik beklemtoon: ZIEN. HOREN doen wij de oorlog nog dagelijks, nu eens hier, nu eens daar in de Brusselse voorsteden: het kanon herinnert ons aan de fronten die wij, gemakshalve, de Maas of La Bassée noemen; en verder horen wij ook van de oorlog, en wij horen er zelfs meer van dan er waarlijk van is. Het zien is ons echter doorgaans onthouden, en wordt dit nog meer en meer. Brussel lijkt op een Duitse garnizoenstad: de soldaten komen er zich hoofdzakelijk vermaken, de dagen dat zij vrijaf hebben, hetgeen hun alle krijgshaftige norsheid ontnemt. De Duitse soldaat wordt te Brussel idyllisch en gemoedelijk, waartoe de "gute Biere", die hem in honderden gelegenheden aantrekken, en de Hebe's, die deze taveernen bedienen, ruimschoots toe bijdragen. Alleen de Landsturm blijft droefgeestig: dit toevalsveldgrijs wordt echter door niemand als iets van de oorlog beschouwd; zodat het tot het "zien" van de oorlog weinig meehelpt.

Ditmaal echter zien wij een commandant te paard; twintig passen achter hem aan een luitenant op de stijfste benen der wereld, de ogen koel dweperig gericht naar verten die hij alleen ziet; daarna weer een vijftien meters ijle, en acht mannetjes in even stijve paradepas. En nu het waarlijk oorlogskundige; een wagen, getrokken door twee Pommerse paardjes, waarop een venijnig smalle mitrailleur. Twintig passen; weer een luitenant naar het vorige model, alleen een ietsje dikker; weer de acht man, op bekwame afstand; weer in gelijke voorwaarden, een mitrailleur. En het schouwspel herhaalt zich zesmaal: zes mitrailleurs en hun bediening, die naar de oorlog trekken. Wat een nieuwsgierigheid wekt, waar ik de Brusselaars niet meer in staat toe achtte ...

Zij, de mitrailleurs, trekken van het zuiden der stad naar het noorden. – “Naar de IJzer”, meent iemand, die blijkbaar de weg kent. – “Welnee!” zegt een ander, “zij gaan immers naar het Russisch front: daar kan men ze best gebruiken! Alleen doen zij een omweg, om ons te verschalken.” - ‘Zij gaan misschien eenvoudig de trein nemen aan de Noord,’ verzoent een derde, die een gemompel van instemming mag boeken ...

Terzelfder tijd stappen, aan de overzijde van de plaats drie soldaten af de tram, die blijkbaar met verlof komen: het aangezicht van de Duitse verlofgangers is een ondubbelzinnige spiegel. Zij vragen aan de conducteur, waar zij een grote slagerij kunnen vinden; maar het moet een grote zijn, een heel bijzondere, waar zij de worst zullen vinden, die beantwoordt aan hun verzuchting. De conducteur doet of hij hen niet begrijpt: “De Abattoirs?” vraagt hij met een onnozel gezicht, terwijl hij voortrijdt en het gebaar maakt dat het ver is, heel ver.

Maar de soldaten worden geholpen door een landstormer, wie een lang verblijf in Brussel vertrouwd heeft gemaakt met alle

spekslagerijen, hun inhoud, en hun betrouwbaarheid. Hij geeft inlichtingen: eerst rechts, dan links, dan weer rechts, en nogmaals rechts; waarna zij twee gelegenheden vlak over mekaar vinden; maar zij moeten die nemen aan de linkerhand: die is veruit de beste! - De soldaatjes zijn wel wat verbijsterd: wat is dat Brussel een grote stad! En wat zijn zij zwaar beladen! - Maar zij laten het aan hun hart niet komen: ze zijn immers met verlof! En dan: zal het niet weldra verlof zijn voor altijd: de vrede, waar zoveel van gesproken wordt? Maar toch ...

En de ene zegt tot de andere, terwijl een zalige glimlach zijn zalmkleurig gelaat verlicht:

- "Ach, kameraad, wanneer dan toch kopen wij ons weer eens een goede wandelstok?!" ...

26 juni.

Enkele dagen geleden bracht het toeval hier twee heterogene, door de bezetting samengevoegde zaken samen: het volksonderwijs en de gemeentemagazijnen.

Ik wees er namelijk op, dat de tweetaligheid van het volksonderwijs te Brussel de slachtoffers ervan van een geestelijk genot uitsloot, dat vermoedelijk de Antwerpenaar der mindere standen ten goede kon komen. Hier kan ik aan toevoegen, wat ik voor jaren hier al geschreven heb, dat het onderwijs niet deugt omdat de wet niet wordt toegepast, en dat de wet niet wordt toegepast omdat de opleiding in de kweekscholen dit aan de onderwijzers niet toelaat. Het allereerste werk na de oorlog zal zijn: herinrichting van dat normaalonderwijs, vooral met het oog op de voertaal in het lager onderwijs te Brussel. Hoe dringend dit nodig is, heeft het stadsbestuur voor de stad Brussel, die men overigens niet van

overdreven Vlaamsgezindheid kan beschuldigen, bij de toepassing der wet op het lager onderwijs, zoals het Duits beheer die is gaan eisen, ingezien. Bij de toepassing is het gebrek aan Vlaamse leerkrachten hierbij schreeuwend aan de dag gekomen: men kon er niet meer buiten, of men diende in nieuwe normaalscholen (scholen voor onderwijzers) te voorzien.

En nu moet deze alleen dienen om u met vreugde te melden: de staat zal in oktober al een dergelijke school voor jongens openen. De lokalen zijn te Laken gelegen. Dat die school niet moet vrezen gebrek aan leerlingen te lijden, ligt voor de hand: de nieuwe Vlaamse onderwijzers zullen niet moeten duchten lang op een benoeming te wachten, zoals nu wel eens het geval is: het aantal Vlaamse scholen, dat men in Groot-Brussel zal moeten oprichten, staat er borg voor.

Hetzelfde voor de juffrouwen. Met het gevolg, dat ook zij vanaf oktober een Vlaamse normaalschool krijgen. De bestaande inrichting wilde men eerst van Vlaamse leergangen voorzien. Het is echter gebleken, dat het niet goed ging, zodat men ook voor de meisjes naar een geschikt lokaal uitziet. Grote kosten natuurlijk, nu onder de oorlog. Maar is er beter belegging voor de toekomst, dan te zorgen voor het onderwijs van het volk naar de taaleisen van het volk, tot ontplooiën, met de meest logische en zekerste middelen, van de energie van het volk?

Welke elegante overgang mij toelaten zal, van normaalscholen op gemeentemagazijnen te komen, weet ik niet beter dan gij. Ik zoek dan maar liever niet en waag de sprong. Ik heb hier al dikwijls genoeg op het nut van die magazijnen gewezen, om geen nieuwe discussie aan te moeten. Maar wat ik u nog niet heb verteld, is, dat in die gemeentemagazijnen ontzettend wordt gesmokkeld. De lectuur van onze Brusselse bladen is doorgaans weinig hartverwarmend: ge hebt trouwens aan deze Memoranda een staaltje van wat een journalist

te Brussel zoal vertellen kan. Er is echter een nieuwe rubriek: die van het bedrog in de gemeentemagazijnen. Grote en kleine bedienden, die, ik zegde het u, heel dikwijls voor niets werken, trekken daaruit het gevolg, dat zij eerst voor zichzelf mochten zorgen en voor hun vrienden, die er wel een vergoedende fooi konden voor over hebben. Raadsleden maken van hun plaats gebruik om denkbeeldige rechten, die de occasionele verkopers niet tegen durven spreken, te doen gelden en tot het einde toe te handhaven. Het is schering en inslag geworden van ingezonden stukken en anonieme brieven, van onderzoeken en aanklachten, die eindelijk vermogen wat afwisseling in ons eentonig bestaan te brengen. Nu is er weer een geval te Oudergem: iemand kon er de zeer gezochte rol van volksuithongeraar spelen bij middel van de waren, die een weinig nauwgezette verkoper van het gemeentemagazijn hem aan de hand deed: aldus slaat men twee vliegen in één klap, hetgeen, in deze barre tijden, zo goed als het enige middel is om nog een draaglijk leven te lijden ...

Gelukkig komt men er meer en meer achter: op dit ogenblik zelfs wordt te Antwerpen het proces gepleit van niet minder dan vijfentwintig uithongeraars ineens, en ik hoor van wel meer gevallen, die binnenkort voor het gerecht zullen komen.

En dan zijn er nog mensen, die spreken van overdrijving, als men durft gewagen van systematische uithongering! ...

Men meldt ons van Belgische zijde:

Canada helpt nog steeds met onverzwakte kracht om de markten van België van levensmiddelen te voorzien. De heer Paul Hijmans, gezant van België te Londen, is dezer dagen, in gezelschap van de hertog van Norfolk, voorzitter van het uitvoerend National Committee for relief in Belgium, een bezoek van dankbetuiging gaan afleggen bij de Hoge

Commissaris van Canada te Londen, bij gelegenheid van de aankomst te Falmouth van de Gothland, de zesde boot uit Canada gestuurd uitsluitend met levensmiddelen voor België. De boot is geladen met 5680 ton eetwaren, waarvan de waarde geschat wordt op 2 miljoen frank. Over Rotterdam gaat dit voedsel naar België.

7 juli 1916

Verordeningen.

Onze correspondent schrijft uit Brussel:

Alweer nieuwe verordeningen! Verboden werd het verwerken van fruit en uit vruchten gewonnen voortbrengselen in stokerijen. Bevolen werd op 10 juli opneming te doen van alle voorraden zeep. Een reeds bestaande verordening op het houden van duiven werd door een nieuwe, zeer uitgebreide vervangen.

In het etappegebied, waar zoals men weet het moratorium niet is opgeheven, werd dit bij order van de opperbevelhebber tot 30 september verlengd.

Met ingang van 15 juli wordt de laagste prijs voor brood op 45 centiemen per kilo gesteld, dat is één centiem minder dan voor de periode 1 juni tot 15 juli.

Het opstapelen van kalfsvlees in ijskamers is verboden. Het kalfsvlees, dat reeds in zulke plaatsen bewaard ligt, moet er weer uitgenomen en voor 15 juli 1916 in de handel gebracht worden.

Het tarief der invoerrechten is gewijzigd; sedert 1 juli zijn daaraan toegevoegd: sigaretten, waarop 50 percent der waarde betaald moet worden, en champagne, vrij van invoerrecht, maar wanneer de invoer op fles geschiedt, wordt er een accijnsrecht van 150 frank per

hectoliter geheven. In het gebied van Maubeuge moet bij het invoeren van brandewijn betaald worden: voor allerlei likeuren en zogenaamde “aperitieven” 330 frank per hectoliter, ongeacht het alcoholgehalte, en voor andere brandewijn: in vaten 310 F per hectoliter zuivere alcohol, in ander vaatwerk 310 frank, onverschillig het gehalte aan alcohol.

8 juli 1916

Uit de Belgische bankwereld.

Naar de Freiburger Zeitung van welingelichte zijde zegt te vernemen zijn de onderhandelingen, welke de samensmelting beoogden van de Banque Internationale de Bruxelles met de Banque de Bruxelles, voorlopig zonder succes gebleven. De directies van beide bankinstellingen hebben volgens het bedoelde bericht besloten, de vereniging nog niet te doen geschieden en de uitvoering van het plan op te schorten tot na het sluiten van de vrede.

10 juli 1916

Havre, 9 juni. De ministerraad heeft zich woensdag bezig gehouden met de beraadslaging over het ontwerp, waarbij de rekrutering tot een maximum zal worden opgevoerd. Het ontwerp is geïnspireerd door het Franse en het Engelse gezantschap.

Scheepvaartverkeer met België.

Aan de Limburgsche Koerier wordt bericht, dat er grote stagnatie is in de scheepvaart op het kanaal Maastricht-Luik. Er liggen op zijn minst 250 schepen te wachten.

Onder gewone omstandigheden wordt de reis Luik-Maastricht in deze tijd van het jaar afgelegd in twee dagen. Tegenwoordig mag een

schipper al heel blij zijn, wanneer hij dat traject aflegt in drie weken. Dit is, zo schrijft de berichtgever van het Maastrichtse blad, uitsluitend te wijten aan het oponthoud wegens de visitatie bij het passeren van de Nederlands-Belgische grens te Smeermaas. Voor die visitatie zijn steeds twee ambtenaren in functie. Die heren spannen zich werkelijk in om de schippers ter wille te zijn, maar de vaart op het kanaal is op het ogenblik zo druk, dat het werk onmogelijk door twee personen op tijd kan gedaan worden.

11 juli 1916

Vaart op België.

De minister van landbouw, nijverheid en handel brengt ter kennis van belanghebbenden, dat – zulks in verband met door de betrokken Duitse autoriteiten vastgestelde bepalingen, betrekking hebbend op de vaart op België van Nederlandse binnenschepen, welke een Belgische meetbrief hebben, of zijn ingeschreven in een Belgisch hypotheekregister of in een Belgische haven zijn gedomicilieerd – ten aanzien van Nederlandse binnenschepen, welke de vracht op België uitoefenen, en welke in België de Nederlandse nationaliteit moeten bewijzen, een verklaring kan worden aangevraagd aan de bewaarder van de hypotheken, het kadaster en de scheepsbewijzen, bij wiens kantoor het betrokken schip is ingeschreven, of aan de bewaarder van de hypotheken, het kadaster en de scheepsbewijzen te 's Gravenhage, dat bedoeld schip in de openbare registers der scheepsbewijzen sedert een bepaald tijdstip bekend staat en nog staat ten name van een Nederlandse eigenaar. Indien tot de afgifte van een dergelijke verklaring wordt overgegaan, zal de minister van financiën, wanneer belanghebbenden bij hun aanvraag aan de hypotheekbewaarder tot afgifte van de verklaring hun wens daartoe te kennen geven, de bewuste verklaring bekrachtigen.

Levensmiddelenvoorziening in België.

Evenals in de provincies Brabant, Antwerpen, Luik en Henegouwen is thans ook in de provincie Namen een subcomité van de commissie tot regeling van de voorziening met noodzakelijke levensbehoeften in Belgische gemeenten (commissie "Fleskens") gevormd.

Tot dit comité behoren als voorzitter de heer J. de Bordes te Awans en tot leden de heren L. van Prooyen, Keyzer, vice-consul der Nederlanden te Namen, H. Wolters, te Seraing, Th. H. de Meester, te Luik en G. Vogelaar, te Luik. Aanvragen van gemeentebesturen om uitvoer van levensmiddelen uit Nederland waarvoor een bijzondere ministeriële beschikking nodig is behoren in het vervolg over dit comité te lopen. Het kantoor van dit subcomité is voorlopig gevestigd te Luik, rue Forgeur 34.

Te Brussel zal onder erevoorzitterschap van de gouverneur-generaal, de generaal von Bissing, van 15 juli tot 15 oktober een tentoonstelling worden geopend op sociaal-hygiënisch gebied, waarvan de leiding is opgedragen aan het Belgische Rode Kruis.

De tentoonstelling zal in de volgende groepen ingedeeld worden: Organisatie van de rijksverzekering, zorg voor arbeiderswoningen, volksziekten (tuberculose, syfilis, alcoholisme) en voorkoming van ongevallen.

Het centraal bureau is gevestigd avenue Galilée 14.

Aan de tentoonstelling zal door verschillende Duitse verenigingen, o.a. het Duitse centraal comité ter bestrijding der tuberculose en de Duitse vereniging voor bestrijding van geslachtsziekten en de Rijksverzekeringsbank worden deelgenomen.

12 juli 1916

Uit Luikerland.

Luik, 3 juli.

We ontvangen zoeven het verslag van werkzaamheden de l'Oeuvre du Secours discret. Dit stuk werd voorgedragen op de algemene vergadering van 4 september 1915 en is thans een brochure geworden, zoveel mogelijk verspreid om nieuwe leden aan te werven. Het is uitstekend verzorgd van de pers gekomen van de bloeiende onderneming La Meuse, naamloze vennootschap, die veel voor onze weldadigheids- en ondersteuningsinstellingen gans kosteloos drukt.

We kunnen binnen de ruimte, waarover wij beschikken, het verslag niet in zijn geheel mededelen. Daar we echter de overtuiging hebben, dat het ons voorstelt, hoe het leven is in deze oorlogsdagen, en ons toont hoe onze in vreedstijd zo wriemelende en lustige bevolking thans wel inderdaad geprangd is, ja lijdt, stellen we ons voor toch een korte samenvatting voor onze lezers te leveren.

Geslagen door de aanstormende en overrompelende oorlog, werden vele op uiteenlopend gebied arbeidende gezinnen, hier reeds in de allereerste dagen van de bezetting gans werkloos. Zij vervielen uit de hoogte van echt burgerlijke welstand tot wezenlijke armoede. Een armoede, die hen moest dwingen de hand uit te steken en hulp te roepen. Doch hoe konden ze dit, zij, en zovelen, zo fier nog gisteren op hun bloei, hun onafhankelijkheid en met de onwrikbare zekerheid, dat ze niets te kort hadden en morgen meer zouden hebben dan heden? Hoe konden zij, door iedereen, in onze handel en vooral in onze grootnijverheid alhier, bekend en erkend als onontbeerlijke inrichters, steuners, helpers, en ook daarvoor mild betaald, zo opeens hun nood, hun honger gaan klagen bij de naaste buurman, de vriend van gisteren, thans gelukkiger, doch met wie ze, zij aan zij,

even fier en trots als zij, in de schouwburg, in het hoogburgerlijk koffiehuis zaten, of wel eens middagmaalden met een flesje in Phare of Charlimagne?

Reeds op 29 november 1914, kwam “het werk van bescheiden steun” – ik vertaal de naam zo maar! – tot stand met het doel de schamele armen tegen de honger te beschermen. Iemand reeds voor de oorlog ondersteund, kon geen aanspraak maken op hulp. Spoedig werd geld gevraagd aan het nationaal comité voor steun en voedingsvoorziening. De heer Van Hoegaerden, voorzitter van dit comité voor het arrondissement Luik, stond die aanvraag toe op 31 december 1914. De stad Luik zegde haar bescherming toe op 9 februari 1915. In januari zond de heer Van Hoegaerden 1500 frank, doch reeds de volgende maand kwamen er 4000 van hem in, bijdrage, die sedertdien geregeld elke maand wordt gestort.

Nu werd de stad Luik verdeeld in 20 sectoren, elk uitmakend het gebied van een parochie, zoals de stad verdeeld werd onder de geestelijkheid, ten tijde van de alvermogelijke bisschoppelijke alleenheerschappij. Uit alle politieke, godsdienstige en wijsgerige middens werden mensen opgeroepen om comités te vormen die zich aan het hoofd van dergelijke parochie konden stellen. Het is dan ook niet zeldzaam een geestelijke te zien aanzitten aan dezelfde werktafel, waaraan reeds een vrijdenker, een vrijmetselaar, een liberaal of een socialist bezig zijn. Die parochiale comités moeten op de meest bescheiden wijze de hulploze gezinnen opzoeken, een onderzoek instellen, een besluit nemen over de al of niet gegronde redenen tot steun, en daarna die steun zelf gaan opzoeken. Elke zaterdag hebben geregeld vergaderingen plaats in de grote zalen van Hotel de l'Europe, bereidwillig afgestaan. Reeds in maart 1915 kwam het bestuur tot de overtuiging, dat de toen beschikbare som, die maandelijks binnen kwam, beslist ontoereikend was geworden. Men stelde hulpcomités in, gevormd uit toegewijde en bereidwillige

jeugd, die aandringend en eisend de nog zo talrijke welgestelde burgerhuizen kon bezoeken, om geld in te zamelen. Men trof studenten aan, die hun studie staakten, om zich gans te wijden aan de dienst. Na korte tijd kwamen maandelijks, door de hulpcomités alleen, 19.000 frank binnen. "Steeds hoger" schijnt hun zinspreuk te zijn. Ze spraken de grote financiers aan, in de banken, in de handel, in de nijverheid. Ze richtten, op 4 en 5 juli, twee bloemendagen in, die in onze plaatselijke oorlogsgeschiedenis zeker zullen vermeld worden in het hoofdstuk "volkslijden". De hele stad was toen twee dagen lang in bloei. Niet enkel achter de toogruiten of voor de kanten gordijnen, doch in de straten, in alle handen, in alle knoospogaten was bloeisel. Onze bloemenkwekers hadden kosteloos de grote handelshuizen bebloemd. Elke straat was ingenomen door zwevende feeën, als vlinders licht en vlug. Ze hadden korfjes aan de arm en boden je daaruit, of je het wenste of niet, of je het juichend, lachend, zuur kijkend of brommend aannam, een bloempje, dat ze u verplichtten op staande voet te betalen. Geen mens met 10 centiemmen op zak weerstond aan deze opwekkende aanval. Wat al oogst hebben ze de voorraadschuur voor schamele armen binnengebracht, die lieve meisjes!

Later werd het werklozenfonds ingericht, juist op het ogenblik, dat het werk voor bescheiden steun met zijn maandelijks inkomen van 23.000 frank ging tekort komen.

Zo viel een deel noodlijdenden af, werd de last weer draaglijk en kwam aandrifft om wat nieuws op te richten: een hulpcomité voor huisvesting. Men had wel bevonden dat een overgroot getal huiseigenaars hun achterstallige huurders niet lastig vielen en ook de rechtbanken mild te werk gingen, doch ook kwamen treurige gevallen van geweld en uitzetting voor en moest men in staat zijn ongelukkigen van de straat te helpen. Advocaten werden aangesteld. Bitsige eigenaars werden aangesproken, uitzettingen werden

verhinderd, daklozen werden ondergebracht. In enkele weken tijd werden 220 gevallen onderzocht en de meeste tot een goed einde gebracht. Het oudemannenhuis werd beschikbaar gesteld voor ongelukkige daklozen. Daar moesten ze zich niet beschouwen als opgesloten. Vrijelijk mochten ze gaan en keren en ook het gesticht verlaten, indien ze beter konden.

Telkens als er gelegenheid is om de geldelijke last te verlichten, wordt ze te baat genomen. Zo bezorgt het Oeuvre du Secours secret, door medewerking van een hulpcomité, arbeid aan werklozen. Het stadsbestuur stond een veld af van anderhalve hectare tot het planten van aardappelen. De opbrengst was verleden jaar 33.000 kilo. Dit jaar werden verschillende zoden in Parc de la Boverie en in de plantages, links en rechts van Pont de Fragnée omgegraven zodat daar thans een aanzienlijke oppervlakte met weelderig groeiende aardappelen te voorzien. Honderden nijverheids-, landbouw- en handelarbeiders kwamen zo aan verloond werk. Later stichtte men het werk der verzolders, werd er bezigheid gevonden in de steenbakkerijen, waar de arbeid werd hernomen en was men zo gelukkig weer enigszins de huizenbouw, de drukkerij en het naaiwerk aan de gang te brengen. Van juni tot augustus werden aan de naaisters en bewerksters van linnengoed 12.115 bons aan honderd gezinnen afgeleverd, voor een gezamenlijke som van 1883,25 F. Deze bons werden door de Secours discret uitbetaald.

Het hulpcomité voor kleding werd op 25 maart, verleden jaar, gesticht en deelde uit, tot einde augustus, 681 paar schoenen, 321 kledingstukken, voor een som van 6375 F. Het deed voor 10.932,28 F aankopen.

De kinderen werden evenmin vergeten. Een kindercomité kwam tot stand, op 1 mei, om kosteloos melk te verschaffen aan behoeftige beschermelingen beneden de drie jaar, en ook aan zieken boven deze

ouderdom, op voorschrift van de geneesheer. Elk comité heeft een geneesheer tot zijn beschikking. Zo werden uitgedeeld 27.556 liter melk, 1420 pakjes meelstof, 440 pakjes rijst met evenveel suiker, en eieren zo lang de prijs van deze laatste niet te hoog kwam.

Ook voor onze vrij talrijke noodlijdende kunstenaars werd door een bijzondere instelling hulp bezorgd, onder de leiding van de heer Sylvain Dupuis, bestuurder van ons stedelijk koninklijk muziekconservatorium. Dames uit de hogere burgerij verenigden hun krachten om behoeftige moeders te helpen door het bezorgen van de luiersmand.

Spoedig viel het oog op een andere reeks schamele armen, ook zo plots zonder broodwinning gekomen: de handelsreizigers en de handelsbedienden van de stad Luik, terwijl deze van het arrondissement Luik zouden worden gesteund uit een bijzonder fonds. De gezamenlijke uitgaven voor al deze instellingen van weldadigheid, waren 710 F in januari 1915, en bereikten reeds in augustus 19.417,45 F. Met enkele andere uitgaven bereikte men de som van 122.372,08 F. Bovendien werden 60.000 kilo steenkool geschonken en uitgedeeld.

Deze milde hulp is lang niet de enige, die verstrekt wordt aan onze lijdende bevolking. Men vraagt zich af hoe men het geld bijeengaart en waar vandaan het komt, in deze hopeloze tijden, waarin alle inkomsten van onze nijverheidsstad ofwel geheel te niet ofwel met veel verminderd zijn. Wie nog twijfelt aan de deugd van onderlinge bijstand onder de mensen, wanneer hij hier, voor de oorlog de vinnige strijd heeft beleefd op handels- en nijverheidsgebied, van de buur tegen de buur, de vriend tegen de vriend, ja de broer tegen de broer, de zoon tegen de vader, moet thans wel overtuigd zijn, dat er nog wat goeds in ons is en we toch nog weten en voelen, dat de lijdende een echte broeder is, gans met ons gelijk, en hij in de vinnige

oorlog is gevallen, op dezelfde plaats, waar ook wij naast hem of in zijn plaats konden vallen, zoals de soldaat op het front, waar de dood blindelings slaat. Iedereen, die nog bezit, moet ook de overtuiging hebben, dat de gevallene zijn aandeel heeft, in wat hij mist en waarover anderen nog beschikken, namelijk over meer dan het nodige.

“Nieuw stappen zullen worden gedaan, zegt “Secours discret” om onze inkomsten te vermeerderen. Het onthaal moet gul zijn. Geen weigering.

“Onze dappere soldaten zijn heengegaan om te vechten tot verdediging van ons vaderland!

“Onze taak is het liefdadigheid te plegen en mild te zijn.

“Geen tranen, doch veel moed.

“Belgen, laat ons het uiterste pogen, geven, immer geven.

“Uit naam van de duizenden door deze vreselijke oorlog weggemaaid, uit naam van de menselijke solidariteit, is het beslist nodig het zedelijk en stoffelijk lijden te minderen van hen, die ons omringen.

“Onze nationale leuze “Eendracht maakt macht” schrijft ons dwingend onze plicht voor.”